

B.A.L: 6732

UNIVERSITATEA DIN CLUJ „REGELE FERDINAND I” - SIBIU

GEORGE SOFRONIE

Profesor la Universitatea din Cluj-Sibiu

DOCTRINA PRESCRIPTIEI ACHIZITIVE
ȘI
SUVERANITATEA TERITORIALĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Cu specială referire la „Problema Transilvaniei”)

1 9 4 3

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ DIN CLUJ”
S I B I U

460290.

UNIVERSITATEA DIN CLUJ „REGELE FERDINAND I” - SIBIU

GEORGE SOFRONIE

Profesor de Drept Internațional la Universitatea
din Cluj-Sibiu

**DOCTRINA PRESCRIPTIEI ACHIZITIVE
ȘI
SÜVERANITATEA TERITORIALĂ**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Cu specială referire la „Problema Transilvaniei“)

BCU Cluj-Napoca

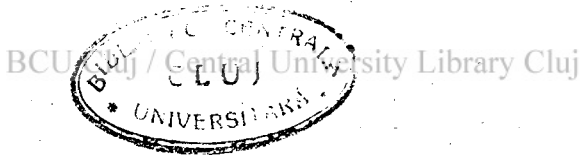
RBCFG 2010 04335

1 9 4 3

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMĂNEASCĂ DIN CLUJ”
S I B I U

B.A.L. 6732

321.01 (498.7)

342.1 (498.7)

9 (498.7) : 342.1

P R E F A Ț A

Lucrarea de față urmărește să aducă o contribuție, la lămurirea controverselor doctrinare, privitoare la acel contestat mod de dobândire a suveranității teritoriale, precum este prescripția achizitivă. Ea urmărește deopotrivă, să pună în lumină — prin aceasta — un argument de drept al ginșilor, ce vine să întărească valoarea științifică a tezei românești, asupra „Problemei Transilvaniei”. Intru aceasta, se prezintă interpretarea — pe linia principiilor de drept internațional, — a unui material istoric, ale căror date și concluzii se găsesc în genere recunoscute.

Incadrându-se în seria publicațiilor inițiate de către Dl Prof. Iuliu Hațieganu, Rectorul Universității Clujene, în scopul cunoașterii științifice a diferitelor înfățișări ale „Problemei Transilvaniei”, acest studiu vine să traseze numai liniile mari ale unei probleme, ce se integrează în Doctrina românească de drept internațional. Dezvoltări ulterioare vor putea întregi diferitele aspecte ale acestei probleme, a cărei cunoaștere prezintă, — credem — un deosebit interes, atât științific, cât și național.

SIBIU, Maiu 1943.

GEORGE SOFRONIE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOCTRINA PRESCRIPTIEI ACHIZITIVE
și
SUVERANITATEA TERITORIALĂ

(Cu specială referire la „Problema Transilvaniei”)

În năzuința sa de a oferi politicii externe ungare, argumente de legitimare a pretențiilor sale asupra Transilvaniei „românești”, — asupra acestui teritoriu adică, în care „Românii, ca descendenți ai populației dace romanizată prin colonizarea lui Traian, prezintă elementul etnic *autohton*, în fața Maghiarilor invadatori și a Sașilor colonizatori”¹⁾, doctrina maghiară de drept public invocă adese ori și „*prescripția achizitivă*”, ca mod valabil de dobândire a „*suveranității teritoriale*”²⁾. Pusă în lumină atât în epoca elaborării Tratatului de la Trianon (semnat la 4 Iunie 1920) — căruia nu i s’ar putea nega meritul de a fi transformat Ungaria veche, Stat eterogen, adevărat mozaic de naționalități, într’un adevărat „Stat național”, recunoscându-i frontiere aproape asemănătoare cu acele pe care însuși Ludovic Kossuth le schițase la jumătatea secolului trecut³⁾, — prin argumentarea pre-

1) *Conférence de la Paix. La Roumanie devant le Congrès de Paix. La Transylvanie et les territoires roumains de Hongrie.* (Edition officielle roumaine). Paris 1919. pag. 311.

2) Pentru discuția problemei, din punctul de vedere maghiar, vezi și: *Antal Ullein. La nature juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon.* Paris 1929.

3) „Pe temeiul datelor ce le-a avut, și a constatărilor făcute de Kossuth, cu privire la teritoriile etnice ale naționalităților din Ungaria, după 1848, publicistul maghiar Iászi Oszkár a întocmit o hartă cu frontierele etnice ale Ungariei, corespunzătoare cu cele determinate de marele patriot și revoluționar ungar, în scrisorile sale”. Ori din această hartă rezultă, că „... însuși marele erou național al maghiarilor, Lajos Kossuth, a fixat aproape ace-

zentată Conferinței de Pace de către Delegația ungară, cât și dealungul anilor ce au urmat, prin repetate publicațiuni propagandistice sau cercetări cu pretenții doctrinare, „curgerea timpului” nu a încetat a fi privită nici astăzi, ca un titlu de drept, și dintre cele mai prețioase, ale Ungariei asupra Transilvaniei. Astfel pentru partizanii conceptului de „Ungaria milenară”⁴⁾, — concept lipsit de conținut însă, când este vorba de reală și obiectivă definire a raporturilor ungaro-transilvane —, posesiunea îndelungată (atât de discutabilă de altfel) a teritoriului transilvan, a acestui „leagăn al românismului” (J. Ancel), ar constitui un important titlu de drept, de care ei înțeleg să se prevaleze.

* * *

Dar dacă dealungul secolelor, doctrina dreptului ginților și practica relațiilor teritoriale internaționale au resimțit în atât de largă măsură, necesitatea legitimării *posesiunii teritoriale*, — factor de bază în menținerea și consolidarea raporturilor pașnice dintre State, — încât nu au lipsit a recomanda sau a consfinți anumite „moduri” de valabilă dobândire a suveranității teritoriale, controversa dăinuște până astăzi, asupra temeiniciei juridice a unora dintre aceste moduri⁵⁾. Și în rândul acestora, este în primul loc *prescripția achizitivă*, dat fiind că se pune problema controversată, dacă „curgerea timpului” poate duce în mod legitim — independent de un alt titlu de drept mai puternic, sau de viciile originare prin care s’a putut instaura suveranitatea unui Stat asupra unui teritoriu, — la dobândirea de *suveranitate teri-*

leși frontiere etnice Ungariei, ca și Tratatul de la Trianon”. (R. Seșanu. Transilvania românească. București 1941. pag. 27).

⁴⁾ De altfel, trebuie reținută această constatare, că „... l'ancienne Hongrie n'était donc pas une notion ethnique, mais une notion politique territoriale; ce n'était pas la Hongrie „magyare”, mais une organisation politique de gentilhommes campagnards magyars, slovaques et allemands. Ce n'était pas l'Etat magyar, mais l'Etat hongrois où les membres nobles des nations ethniques slovaque et allemande étaient des éléments originaux, égaux en droit avec les seigneurs de la nation ethnique magyare”. Iar în ceia ce privește Transilvania, ea avea de asemeni „... sa propre noblesse, donc son propre *indigénat*, mais d'après le principe de *réciprocité*, celui-ci était aussi valable en Hongrie proprement dite” (Joseph Rudinsky. La Révision du Traité de Trianon. Paris 1933, pag. 169).

⁵⁾ Vezi și studiul nostru: Procesul juridico-diplomatic al formațiunii Statelor. Sibiu 1942.

torială⁶⁾. Rămâne astfel o problemă larg discutată, — în lipsa unei depline înțelegeri în rândurile publiciștilor și ale diplomaților, — dacă în stadiul actual de dezvoltare a dreptului ginților, s'ar putea vorbi despre o legitimitate a „prescripției achizitive”, ca mod de dobândire a suveranității teritoriale în genere: Adică, dacă simplul exercițiu de către un Stat a suveranității sale într'un anumit teritoriu, — fie și un timp îndelungat, — ar constitui prin el însuși un titlu legitim de definitivare a dreptului acelu Stat, în așa măsură încât ar acoperi orice imperfecțiune originară, a procedurii prin care el s'a instalat dintru început, în acel teritoriu. Dar alături de controversa de principiu, asupra acestui mod de dobândire a suveranității teritoriale, — care presupune faptul că în respectivul teritoriu, competența guvernanților s'a stabilit „pe cale unilaterală, printr'un *proces material* a cărui condiție este posesiunea forței dominante” (G. Scelle⁷⁾), și nu printr'un acord de voințe între populațiile băștinașe și Statul beneficiar, — dăinuește o altă controversă, chiar între partizanii prescripției, asupra condițiilor în care ea ar putea duce la efecte juridice, și a împrejurărilor în care ar putea fi valabil invocată. În sfârșit, pentru problema ce ne interesează, chestiunea centrală este/ dental vedea, dacă library astfel cum cred publiciștii maghiari, — prescripția achizitivă ar putea fi cu temei juridic invocată, în cazul Transilvaniei. Sau dacă ea este

⁶⁾ S'a observat în legătură cu acest concept, că „On appelle souvent cette souveraineté, la *souveraineté territoriale*, pour l'opposer à la souveraineté *personnelle*, que l'Etat exerce sur ses nationaux résidant à l'étranger. On rejette parfois aujourd'hui ce terme de souveraineté appliqué aux personnes ou au territoire, à raison des abus de l'ancienne théorie de la souveraineté absolue. Il peut être maintenu s'il est pris dans le sens où il correspond à la réalité, celui d'un droit de décision en dernier ressort, dans les limites reconnues par le droit international... Il est possible de conserver le nom traditionnel de *souveraineté*, à condition bien entendu de ne pas considérer cette souveraineté, comme nécessairement illimitée...”. (*Louis Le Fur. Précis de Droit International Public. Paris 1931. pag. 146—147.*) Pentru discuția problemei, vezi și: *S. Tacki. La Souveraineté et le Droit territorial de l'Etat. (In: R. G. D. I. P. a. 1931, No. 4, pag. 406—419).* De asemeni: *Jean Dabin. Doctrine générale de l'Etat. Paris-Bruxelles 1939.* Pentru acest autor, „*l'expression souveraineté territoriale renferme une équivoque: toute souveraineté est personnelle; elle n'est territoriale qu'autant qu'elle vise les personnes se trouvant sur le territoire.*” (pag. 28).

⁷⁾ *Georges Scelle. Précis de Droit des Gens. (Principes et Systématique). P. I. Paris 1932, pag. 95.*

deopotrivă lipsită de temeinicie, ca și celelalte argumente de natură juridică internațională, (*Ocupațiune, drept de cucerire, drept istoric, etc.*), prin care teza maghiară a pretins în anii 1919/20, la Conferința Păcii⁸⁾, și continuă a pretinde și astăzi, un *drept de revendicare* asupra Transilvaniei românești.

Să observăm astfel, — cercetând problema de principiu, — că îndelungată și pasionată controversă s'a purtat în doctrina dreptului ginților, asupra *prescripției*, ca mod valabil de instaurare a suveranității unui Stat asupra unui teritoriu. A fost aceasta, urmarea însemnătății pe care totdeauna *teritoriul*, — această „bază a autorității și a jurisdicției Statului, ce cuprinde spațiul dintre frontierele alcătuitoare ale liniei de separație de Țările limitrofe” (Fr. Cosentini) — a prezentat-o în viața acestui „cel mai superior agregat uman, organizat politicește și juridicește” (L. Le Fur), care este Statul. Căci teritoriul — care trebuie privit ca o caracteristică, dar și ca un criteriu al Statului, — rămâne suportul material al suveranității statale. Și de posesiunea *teritoriului*, depinde desigur „și autoritatea Statului asupra supușilor săi, dar și independența sa față de streinătate”. (J. Dabin).

Astfel, pentru unii autori — și începând chiar din epoca fondatorilor dreptului internațional modern, — *prescripția achizitivă* ar putea fi legitim invocată și în domeniul internațional. Nu au lipsit nici cercetători ai problemei, care afirmând legitimitatea *prescripției* în materie de relații teritoriale internaționale, au pretins deopotrivă, că ea ar constitui chiar fundamentul juridic cel mai vechiu și cel mai general, al dobândirii de teritorii⁹⁾. Intru aceasta, ei nu se gândesc atât la „*usucapio*” din dreptul roman, sau la „*praescriptio longi temporis*”, — care cere o posesiune de bună credință, condiționată de o perioadă de timp determinată, — ci mai ales la acea „*praescriptio immemorialis*”, vechea posesiune, sau la „*praescriptio cuius contraria memoria non existit*” din dreptul canonic, sau la ceea ce dreptul germanic numea „*die unvordenkliche Zeit*”. Autoritatea lui Hugo Grotius, — părintele dreptului internațional *modern*, — nu a lipsit

⁸⁾ Vezi: *Les Négociations de la Paix hongroise*. 3. vol. Paris. 1920.

⁹⁾ Pentru unele amănunte, vezi studiul nostru citat: pag. 11 și urm.

a fi pusă la contribuție, de către susținătorii prescripției, ca mod de dobândire a suveranității teritoriale. Se găsește astfel adeseori invocat, acel cunoscut pasagiu din Grotius: „Atque id si admittimus, sequi videtur maximum incommodum, ut controversiae de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur, quod non tantum ad perturbandos multorum animos et bella serenda pertinet, sed et communi gentium sensui repugnat”. Ca urmare, ideea de stabilitate în raporturile internaționale ar pretinde recunoașterea efectelor juridice a unei posesiuni îndelungate, asupra unui teritoriu. Dar nu mai puțin, fundamentul juridic al prescripției a fost el însuși mult discutat. „Din acest punct de vedere — constată Paul Fauchille¹⁰⁾, sintetizând tezele formulate —, trei concepții s’au emis. Unii, ca Grotius și Vattel, bazează teoria prescripției pe ideea că suveranul care a tăcut un lung interval de timp, trebuie presupus că și-a părăsit în mod voit, dreptul său. Alții, ca Eugen Ortolan, o explică prin rolul social și economic al suveranității teritoriale: Statul, care după ce a intrat în posesiunea unui teritoriu, menține acolo ordinea și securitatea, și îi sporește prosperitatea, trebuie să dobândească un anumit drept, în dauna proprietarului care l-a neglijat. Alții în sfârșit, și aceștia sunt în cel mai mare număr, consideră că prescripția se justifică prin aceea, că este indispensabilă stabilității ordinii internaționale. Este adică în interesul societății internaționale, spre a face să domnească starea de pace, de a pune după un anumit timp, drepturile unui Stat la adăpost de orice atac, Astfel socotesc de exemplu, Audinet, Hershey, Lawrence, Nys, Oppenheim, Westlake”. Dar dintre sistemele formulate, — accentuează Paul Fauchille, — această ultimă opinie „este după părerea noastră, cea mai bună¹¹⁾. În ceea ce privește doctrina maghiară de drept al ginților, fundamentul juridic al *prescripției* nu ar putea fi altul, — și aceasta din explicabile motive, — decât în „... scopul de a voi să se șteargă după un anumit interval de timp, *neregularitățile* ce s’au putut produce cu ocazia dobândirii respectivului teritoriu”¹²⁾. În orice caz, orice formulă s’ar adopta,

¹⁰⁾ Paul Fauchille. Traité de Droit International Public. T. I. P. 2. Paris 1925. pag. 757.

¹¹⁾ P. Fauchille. Op. cit. pag. 757—58.

¹²⁾ A. Ullein. Op. cit. pag. 105. Și adaugă acest autor: „C’est donc une considération éminement juridique qui est à la base de cette doctrine; aussi d’autres considérations d’utilité pratique ne devront-elles entrer en ligne de compte qu’après”.

ca explicând fundamentul juridic al prescripției și a efectelor sale juridice în domeniul internațional, apare ca admisibil partizanilor acestui mod de dobândire a suveranității teritoriale, — astfel cum afirmă De Lapradelle și Niboyet (în „Répertoire de Droit International”) — că „un Stat dobândește prin prescripție, când el a posedat *in mod liniștit* un timp destul de îndelungat, teritoriul în care s'a instaurat fără titlu, prin simplul efect al violenței sau în virtutea unui tratat regulat de cesiune, dar în urma unui războiu injust și împotriva voinței locuitorilor. În absența unei legi pozitive, este cu neputință de a determina *a priori* termenul prescripției. Ea nu rămâne mai puțin totuși, în unele cazuri, cel mai solid fundament al drepturilor unui Stat”. Și o asemănătoare concepție, exprimată cu unele variante, găsim în anumite opere clasice¹³), pe care publicistica maghiară le pune cu multă grijă în lumină, în speranța că ea ar putea fi invocată și în cazul Transilvaniei.

S'a putut susține ca urmare, că „prescripția este cel mai solid titlu, nu numai la proprietate, dar și la guvernământul care asigură această proprietate” (Ed. Burke). Căci „... consimțământul general al umanității a stabilit principiul, că posesiunea îndelungată și neîntreruptă de către o națiune, exclude pretențiunea oricărei alteia. Că acest consimțământ general ar fi considerat ca un contract implicit sau ca un drept pozitiv, toate națiunile sunt deopotrivă legate prin el, pentru că toate sunt Părți la acesta, întru cât nici una nu poate să-l ignore, fără a primejdui propriul său titlu la posesiunile sale”. Ori tocmai pentru această rațiune, — considera Phillimore — că „... pacea lumii, interesele cele mai înalte și mai legitime ale umanității, îndeplinirea scopurilor pentru care Statele există, pretind ca această doctrină (a prescripției) să fie temeinic încorporată în codul dreptului internațional”. Și pentru asemănătoare motive deopotrivă, în desbaterile Congresului de la Viena din 1815, Metternich accentua asupra certitudinii *posesiunii*, ca fiind factorul cel mai important al liniștii și echilibrului politic, iar linia despărțitoare dintre State,

¹³) Să reținem astfel: Pradier-Fodéré. T. 2. Nr. 820 și urm.; Piédelièvre. T. I. Nr. 430; F. De Martens. T. I. & 89, pag. 461; Chrétien. Nr. 140; Bluntschli. Nr. 290; Despagnet. Nr. 380. Vom semna de asemeni: *Raportul asupra prescripției achizitive* al lui Politis și De Visscher (In: *Annuaire de L'Institut de Droit International*. T. XXXII. a. 1929. pag. 1—28).

— frontiera-limită¹⁴⁾ adică, — ca fundamentul real și cel mai important al Tratatelor¹⁵⁾.

* * *

Dar dacă unii autori — mai apropiați sau mai îndepărtați în timp, aparținători la diferite școli de drept al ginților, — au recunoscut un rost *prescripției* și efectelor sale juridice în procesul relațiilor teritoriale internaționale, numeroși sunt acei cercetători care resping legitimitatea acestui mod de dobândire a suveranității teritoriale, privind doctrina *prescripției* în domeniul internațional, ca fiind perimată. S'a susținut astfel — și ni se pare fondat în principiu acest punct de vedere, — că este lipsit de temeiul a se pretinde că s'ar putea aplica *prescripția* în domeniul internațional, în raporturile dintre State, după cum ea își găsește aplicare în dreptul privat, în raporturile dintre indivizi. Căci înseamnă aceasta, a se confunda conceptul de „suveranitate” — care sub aspectul său *teritorial* implică nu un caracter patrimonial (*dominium*), ci unul de comandă (*imperium*), și anume „un drept de a decide în ultimă instanță, în limitele recunoscute de dreptul internațional” (*L. Le Fur*)¹⁶⁾ — cu acel concept de „proprietate”, drept real, și anume cel mai cuprinzător dintre drepturile reale, pe care un individ îl exercită asupra unui bun, mobil sau imobil. Într'adevăr, un asemenea punct de vedere și-a găsit afirmare în importante opere de drept internațional, a căror autori sunt nume consacrate: Heffter-Geffcken, Von Holt-

¹⁴⁾ Asupra conceptului de „Frontieră” și a problemelor ce el ridică, vezi și studiul nostru: Contribuțiuni la Teoria și practica Frontierei. Sibiu 1941.

¹⁵⁾ Citați în: *J. De Louter. Le Droit International Public positif*. T. I. Oxford 1920. pag. 341 și urm.

¹⁶⁾ *L. Le Fur. Op. cit.* pag. 147. Dat fiind că „... le rapport entre l'Etat et son territoire doit être considéré comme un *imperium*, non un *dominium*, comme un droit de souveraineté, non comme un droit de propriété”. (Vezi: *L. De Stael-Holstein. Autour de la conception juridique des Servitudes internationales* (R. G. D. I. P. a. 1934. No. 1, pag. 13). Intinderea teritoriului — accentuiază *R. Carré De Malberg* — „détermine simplement le cadre dans lequel est capable de s'exercer la puissance étatique ou *imperium*, laquelle n'est de sa nature qu'un pouvoir sur les personnes”. (In: *Contribution à la Théorie générale de l'Etat*, T. I. Paris 1920. pag. 14).

zendorff, Klüber, Von Liszt, Mérignhac, Von Ullmann, etc.¹⁷⁾. O excepție s'ar putea face, cred câțiva autori în principiu opuși conceptului de prescripție în domeniul internațional, — ca de ex. Klüber și Mérignhac, — când o regulă de drept internațional pozitiv sau una cutumieră, determină cu precizie condițiile prescripției, obligând astfel Statele la recunoașterea ei. Suntem astfel în prezența unei opinii de principiu, — progresivă după noi, ca una ce se inspiră dintr'o mai exactă interpretare a domeniului internațional și a raportului juridic dintre Stat și teritoriu, — opinie astăzi adânc împământenită în doctrina dreptului ginților.

Dacă mergem mai departe însă, constatăm deopotrivă că spre deosebire de dreptul civil, — unde condițiile prescripției și a efectelor sale juridice sunt reglementate cu precizie, — în dreptul internațional nu există o normă juridică pozitivă, de valoare obligatorie pentru Comunitatea Statelor, sau o cutumă internațională care să oblige Statele la recunoașterea ei. Este adevărat că în anumite împrejurări, unele State au înțeles să se refere la doctrina prescripției. Și este deopotrivă exact, că există unele tratate internaționale ce aduc recunoaștere formală sau implicită prescripției, cu ocazia unor teritorii contestate, în care unul dintre cele două State interesate refuza să recunoască ca titlu de drept o posesiune îndelungată și continuă, pe care celălalt Stat o invocă în favoarea sa¹⁸⁾. Dar este vrednic de reținut, că acele teritorii în litigiu erau situate — în general — în afară de Europa, în America mai ales. Acest fapt face pe un reputat autor (Westlake), să remarce, că dacă este vorba de a face apel la prescripție, „... ea nu și-ar putea afla loc în acea parte a lumii, unde — ca în Europa modernă — starea posesiunii este totdea-

¹⁷⁾ Explicându-le argumentarea de bază în materie, P. Fauchille precizează: „Les principaux arguments sur lesquels ils fondent leur solution, est que la prescription étant de droit civil et non pas de droit naturel, ne peut s'appliquer entre les Etats, dont les rapports sont uniquement soumis à l'empire du droit naturel et qu'il est impossible d'établir pour les Etats indépendants, un délai fixe de prescription”. (Op. cit. pag. 755).

¹⁸⁾ Vom cita astfel: Tratatul din 20 Octombrie 1818 (art. 3) și Tratatul din 6 August 1827 (art. 1) dintre Statele-Unite și Marea-Britanie, referitoare la teritoriul Oregon. De asemeni Convenția din 2 Februarie 1897, dintre Marea-Britanie și Venezuela. Se citează apoi o serie de declarații guvernamentale, note diplomatice, sentințe arbitrale în materie, dar aproape toate referitoare la teritorii *extraeuropene*. (De văzut și: *Lapradelle și Politis*. Recueil des Arbitrages internationaux. T. I. pag. 413—421; R. D. I. P. T. XI), etc.

una reglementată prin tratate, ci ea este aplicabilă numai în Țările noi”¹⁹⁾.

În sfârșit, în rândurile partizanilor prescripției, controversa dăinuște și asupra *perioadei de timp* ce ar fi necesară, pentru ca ea să ducă la legitima dobândire a suveranității teritoriale, de către noul Suveran. Să remarcăm astfel, că spre deosebire de dreptul privat, în care de obicei termenul de treizeci de ani este recunoscut ca operând prescripția, Grotius însuși cererea odinioară — în secolul XVII-lea — o posesiune mai mult decât seculară, iar Vattel preconiza într’o formulă mai vagă, o posesiune de îndelungată durată. Pentru unii autori moderni (ca Fr. De Martens, Nys, Rivier), este necesară o posesiune imemorială; iar pentru alții (Dudley-Field de ex.), o posesiune de cincizeci de ani ar fi îndestulătoare, pentru ca pe cale de prescripție să opereze cu titlu definitiv, un transfer de suveranitate, Și acest timp — de jumătate de secol — a apărut unor cercetători în materie, ca mulțumitor. Dar nu au lipsit nici publiciști (de ex. P. Fauchille)²⁰⁾, care au pretins că perioada de timp de treizeci de ani, prescrisă în dreptul privat, ar fi îndestulătoare și în domeniul internațional, pentru ca un Stat să dobândească valabil un teritoriu, pe cale de prescripție. În sfârșit, pentru unii autori maghiari, — în lipsa unui acord comun al Statelor, asupra timpului necesar pentru ca prescripția să producă efecte juridice —,²¹⁾ factorul *timp* ar putea fi calculat „... prin viața unei generații de oameni, ce ar începe de la stingerea celei prezente, timp ce ar trebui să se scurgă, pentru ca prescripția să poată fi invocată. Și numai în acest caz, prescripția ar fi chemată să suplezeze consimțământul populațiilor”²²⁾. Ori din aceste divergente opinii în acest domeniu, se desprinde odată mai mult, controversa ce dăinuște în materie de prescripție, în domeniul internațional. S’a putut spune ca urmare, în legătură cu problema aci ridicată, că în materie de relații teritoriale internaționale, „ar fi cu neputință și nera-

¹⁹⁾ In: Le conflict anglo-portugais (R. D. I. T. XXIII. pag. 243 și urm.).

²⁰⁾ Pentru amănunte asupra diverselor opinii: Op. cit. pag. 761—762.

²¹⁾ Acord ce este greu de preconizat de altfel, atât timp cât există în doctrină și în practica diplomatică, desacordul asupra valabilității de principiu a prescripției, în domeniul internațional.

²²⁾ A. Ullein. Op. cit. pag. 106—107.

țional, să se fixeze un termen pentru prescripție²³⁾. Principiul însuși al *prescripției* apare de altfel atât de discutabil, dat fiind că — astfel cum remarcă și jurisconsultul german Franz Von Liszt, — rămâne cu totul precar a admite o influență a timpului, de caracter determinant, în materie de dobândire a unui teritoriu, „... sub pretext de consimțământ tacit al aceluia ce a suferit prejudiciul și a acțiunii imediate de constrângere în dreptul internațional²⁴⁾).

* * *

Dacă totuși s'a putut înregistra în doctrina dreptului internațional o astfel de contradicție și controversă în materie, explicația trebuie căutată desigur și în „incertitudinea ce domnește în dreptul public general, asupra naturii Statului. Căci s'au imaginat atâtea sisteme, sau chiar atâtea tendințe în ceea ce privește conceptul de Stat, și tot atâtea definiții juridice ale teritoriului”, (L. Delbez)²⁵⁾. Este locul să amintim într'adevăr, cele trei teze principale în această privință: a) *Concepția patrimonială a Statului*, următor căreia raporturile dintre Stat și teritoriul său, ar trebui privite ca raporturi de la subiect la obiect. Teritoriul este un bun, un lucru, asupra căruia Statul exercită un drept real de drept public, un *dominium*. Reprezentând o reluare a vechii teorii a feudaliștilor, această teorie în de obște denumită a *teritoriului-obiect*, — însușită și dezvoltată de un Laband, Cavaglieri, Gemma, Donato Donati, — ar fi susceptibilă de a recunoaște ca moduri de dobândire a suveranității teritoriale, aceleași prin care se dobândește proprietatea, în raporturile dintre indivizi. Ea ar legitima ca urmare, o discuție de principiu asupra valabilității prescripției, în domeniul internațional. Căci — proclamă Cavaglieri — „... noi credem că dreptul Statului asupra teritoriului este un drept de natură reală, un *dominium*, a cărui natură și efecte aparțin dreptului public. Acest drept îmbrățișează întreg teritoriul, în concepția sa unitară...²⁶⁾”. Și adaugă L. Delbez în

²³⁾ J. De Louver. Op. cit. pag. 342.

²⁴⁾ Ibidem.

²⁵⁾ L. Delbez. Du territoire dans ses rapports avec l'Etat. (In: R. G. D. I. P. a. 1932. Nr. 6, pag. 711).

²⁶⁾ In: Règles générales du Droit de la Paix. (Recueil des Cours de l'Académie de la Haye. a. 1929. T. I. pag. 385). Vezi și: Jean Dabin. Op. cit. pag. 28. Dar adaugă acest autor: „Cette sorte de droit réel éminent n'est

comentariul său asupra acestei teze, că „ea cadrează destul de bine cu terminologia tratatelor (cesiune, anexiune) și explică de minune un anumit număr de instituții de drept internațional (cesiuni teritoriale, servituți, condominium...)”²⁷⁾, după cum poate pune în discuție și conceptul de „prescripție achizitivă”. b) În opoziție cu teoria teritoriului-obiect, *concepția subiectivistă a Statului* — formulată de Gerber și dezvoltată de Jellinek, — pornește de la ideea că teritoriul trebuie privit ca un element constitutiv al persoanei-Stat. Teritoriul ar fi astfel însuși Statul, conceput sub raportul limitării sale teritoriale, iar dreptul Statului asupra teritoriului său, ar fi nu un *dominium*, ci un *imperium*. Înseamnă aceasta, o putere de comandă ce nu s’ar putea exercita decât față de persoane. Ori în această concepție, denumită și teoria *teritoriului-limită*, — astăzi frecvent invocată în doctrină, — nu-și pot găsi loc moduri de dobândire a „suveranității teritoriale”, termen ce apare aci ca definind activitatea puterii Statului, în raporturile sale cu persoanele ce se află în limitele teritoriului său, analoge cu acele de dobândire a proprietății, în dreptul privat. Conceptul de „prescripție” el însuși, nu ar putea fi socotit ca legitim, în lumina acestei teorii. c) Dar cum nici această interpretare nu a mulțumit pe toți cercetătorii²⁸⁾, un al treilea curent principal și-a făcut loc în materie. Este vorba despre *teoriile obiectiviste*, — înfățișate sub diferite forme, pozitivism sociologic, normativism, neo-naturalism, — care văd în teritoriu, porțiunea din suprafața globului, în care se găsește principial limitată validitatea ordinii statale. În aceste concepții, Statul nu este altceva decât un mănunchiu de puteri obiective, o *competință* adică, — ce izvorăște fie din prevederile textului unui act juridic constituțional, fie din datele unui drept superior, — iar *teritoriul* nu este altceva, decât un element determinant al

pourtant pas un droit de propriété. Il ne se confond ni avec le droit de l’Etat sur son domaine privé, ni même avec le droit de l’Etat sur le domaine public... peut-être pourrait-on parler d’un *droit réel institutionnel*” (pag. 29).

²⁷⁾ L. Delbez. Op. cit. pag. 711 (Nota 11).

²⁸⁾ Această teorie, primită cu favoare mai ales în Germania, numără printre susținătorii ei, pe: Von Holtzendorff, E. Kaufmann, Fr. Von Liszt, Fricke; ca și pe englezul Westlake. O desăvârșire a datelor ei, o prezintă G. Jellinek. Vezi și: L. Michoud. La théorie de la personnalité morale. 3-e ed. Paris 1932. t. II, No. 201, pag. 64—65.

acestei competențe²⁹). Astfel fiind, nici în lumina acestei interpretări, teritoriul nu ar putea fi dobândit prin modurile ce duc în concepția civilistă, la dobândirea dreptului de proprietate. Deci prin aceste explicații, deopotrivă cade legitimitatea prescripției, în domeniul internațional. Ne găsim astfel în prezența unor concepții doctrinare, ce reprezintă puncte de vedere diametral opuse, asupra naturii juridice a *teritoriului*, și a raporturilor dintre *Stat și teritoriu*. Este ca urmare explicabil, pentru ce unii autori pot afirma — până în timpul din urmă, — că „... dreptul teritorial trebuie conceput ca un drept pur real, ce există în relațiile dintre State. Ceia ce proprietatea funciară este în domeniul dreptului privat intern, dreptul teritorial este în domeniul dreptului ginților” (S. Tachi)³⁰. Și este deopotrivă de înțeles pentru ce, — astfel cum ni se pare și nouă întemeiat a admite, — dintr’o analiză critică a sistemelor formulate, preferințele se pot îndrepta spre soluția oferită de teoriile obiectiviste. Într’adevăr, — precum observă L. Delbez, — ele ocupă „... o situație mediană, la jumătatea drumului dintre cele două teorii precedente. Teoria teritoriului-subiect, de ordin metafizic, strânge prea pronunțat raporturile dintre Stat și teritoriu, ale cărui modificări, ea este în neputință a le explica. Teoria teritoriului obiect din contra, lărgeste aceleași raporturi, făcând din teritoriu un lucru, dacă nu strein, cel puțin exterior Statului. Iar teoria competenței integrează teritoriul în Stat, fără a-l confunda cu acesta, și prezintă avantajul — capital după noi, — de a-l defini numai după funcțiunea pe care el o îndeplinește, și fără a recurge la considerațiuni abstracte, de ordin ontologic³¹). Și această funcțiune consistă nu în altceva, decât „în limitarea competenței statale³²), adică a dreptului sau puterii Statului, de a îndeplini anumite acte, și este oprită de la săvârșirea altora. Ori această interpretare a funcțiunii *teritoriului*, — privit adică ca un cadru geografic al „competenței” statale, — nu implică o concepție revoluțio-

²⁹) Datorită în special lui Radnitzky, *teoria competenței* este adoptată și de H. Kelsen, Henrich, Verdross, Bourquin, cu unele modificări. O prezentare și atentă analiză a ei, în: *Schoenborn. La nature juridique du Territoire*. (Recueil des Cours de l’Académie de la Haye. a. 1929. T. I. pag. 189 și urm.).

³⁰) S. Tachi. Op. cit. pag. 409.

³¹) L. Delbez. Op. cit. pag. pag. 712.

³²) Ibidem.

nară, căci nu numai autorii din Evul Mediu, dar și jurisconsulții romani o afirmaseră. Digestele încă proclamaseră: „Territorium est universitas agrorum intra fines cujusque civitatis; quod ab eo dictum quidam aiunt, quod magistratus ejus loci intra eos fines terrendi, id est summovendi jus habet”.

Dar pentru problema ce ne preocupă, această dezbateră prezintă interesul de a ne arăta, că însăși deosebirile de concepții, dominante în materie de natură juridică a teritoriului, au înlesnit admiterea de către unii autori a *prescripției achizitive* în domeniul relațiilor teritoriale internaționale. După cum de asemenea, ele au oferit altor cercetători, argumente valabile întru respingerea acestui contestat *mod* de dobândire a *suveranității teritoriale*.

Raliindu-ne principal acelei tabere doctrinare, care respinge *prescripția achizitivă*³³⁾ ca mod de sine stătător de dobândire a *suveranității teritoriale* — și luând acest termen în înțelesul amintit, pe care îl atribuie doctrina contemporană de drept al țărilor, — vom recunoaște totuși că acest factor *curgerea timpului*, poate fi desigur un element prețios, cel puțin de natură morală și întru totul legitim, spre a îndreptăți pretențiunea unui Stat la continuarea și în viitor a *suveranității sale teritoriale* asupra unui teritoriu contestat. Dar numai atunci, când *voința populațiilor* liber manifestată, sau comandamentele *principiului național* și ale *criteriului etnic* concordă prin datele lor, cu această revendicare. Și ni se pare deopotrivă întemeiat a admite, că — în regulă generală — dobândirea *suveranității teritoriale*, pentru care s'ar invoca

³³⁾ De văzut în doctrina română, exprimarea unui punct de vedere principal asemănător, în: *Djuvara. La lutte des Nationalités: Hongrois et Roumains.* (R. G. D. I. P. t. II. pag. 5 și urm.). Un comentator ungar (Antal Ullein) crede a putea formula următoarea opinie, asupra acestui studiu: „Mais à l'époque où son opinion à ce sujet s'est formée, à la fin du XIX-e siècle, il s'agissait de contester l'effet juridique de la possession *millénaire* de la Hongrie en Transylvanie(?), sous prétexte que les Hongrois s'y seraient établis par conquête, tandis qu'à présent il importe plutôt de défendre la possession *décennale* des Roumains sur le même territoire. C'est pourquoi la doctrine soutenue par M. Djuvara ne paraît plus être en faveur, parmi les juristes de ce pays” (Op. cit. pag. 104, notă). Ori, acest autor ignorează două cicluri de fapte: a) Că nu se poate susține, pe bază științifică, o posesiune milenară a Statului ungar asupra Transilvaniei, ceea ce vom arăta în cele ce urmează; b) Că instaurarea *suveranității Statului român în Transilvania „românească”, se legitimează prin argumente cu mult mai puternice, decât curgerea timpului.*

și curgerea timpului, urmează a rămâne condiționată în exercițiul ei, de conformitatea cu datele *conștiinței juridice* a popoarelor, — acest factor ce reprezintă însuși *fundamentul* dreptului internațional³⁴⁾, — din momentul când ea se găsește pusă în discuție. În aceasta constă doar progresul instituțiilor de drept, propășirea însăși a umanității. În acest înțeles s'a putut spune, că „trecerea timpului nu poate transforma niciodată, violența în drept” (Mamiani), și — ca o nouă condamnare a ideii de prescripție, — că „un secol de posesiune injustă, nu este îndestulător spre a-i anula viciile originare” (Heffter). Și această teză s'a găsit adoptată la sfârșitul războiului mondial din anii 1914—18, când în noua așezare internațională, Puterile Aliate și Asociate s'au pronunțat în principiu, contra prescripției achizitive. Dar condamnarea prescripției achizitive a fost afirmată în special împotriva Ungariei, odinioară Stat eterogen și apăsător de naționalități, — astfel precum ea a redevenit în anii din urmă, — ca răspuns la argumentul stăpânirii „milenare” asupra unor teritorii, ce nu-i puteau aparține în drept. Căci delegații Ungariei la Conferința Păcii, invocau cu deosebită insistență, — în epoca elaborării Tratatului de la Trianon, — doctrina prescripției achizitive. Ori, formală respingere a ideii de prescripție, aducea Scrisoarea Millerand (din 6 Maiu 1920) de trimitere a Tratatului de Pace către Delegația ungară, când accentua: „*O stare de lucruri, fie și milenară, nu este vrednică să dăinuiască, când este ea recunoscută a fi contrarie ideii de justiție*”³⁵⁾. Doctrina dreptului internațional accentuase într'adevăr, cu mult mai înainte, — și prin numeroși exponenți ai ei, — că *dreptul la viață a națiunilor și ideea de justiție* au un indiscutabil primat, în lumina normei juridice internaționale, față de curgerea timpului, când este vorba a se legitima un transfer de suveranitate teritorială.

* * *

Dar nu am putea încheia această cercetare doctrinară, fără a observa, că chiar pentru acei autori ce admit valabilitatea *pre-*

³⁴⁾ Vezi și al nostru: *Tratat de Drept Internațional Public* (Premiat de Academia Română) Vol. I. Cluj 1940. pag. 35 și urm.

³⁵⁾ Pentru unele amănunte și interpretări, vezi studiul nostru: *La Lettre Millerand (6 Mai 1920) et la valabilité juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon*. Bucarest 1934.

scriptiei în domeniul internațional, efectele ei juridice — în înțelesul de legitimare prin curgerea timpului a dobândirii unui teritoriu, — rămân condiționate de anumite elemente și împrejurări, de drept și de fapt. Astfel aproape în mod uniform, doctrinarii partizani ai prescripției susțin că spre a duce la dobândirea suveranității teritoriale, trebuie ca posesiunea Statului ce înțelege să invoce efectele juridice ale curgerii timpului, să fi fost exercitată de către el, cu *titlu de suveran*. Apoi, această posesiune trebuie să aibă un caracter de *publicitate*, să fie adică lipsită de clandestinitate. În sfârșit, și cu deosebire însemnată, ca o condiție a prescripției, este aceea ca posesiunea să se fi exercitat în mod *liniștit, netulburat* (paisible) și cu caracter *continuu, neîntrerupt*³⁶. Și cum chiar pentru acei autori ce admit prescripția în domeniul relațiilor teritoriale internaționale, — și în speță pentru doctrinarii maghiari de drept public, — urmează să se examineze în fiecare caz îndeplinirea condițiilor ce ei îi atribue, este cu deosebire interesant pentru problema ce ne preocupă, să precizăm înțelesul celei de a treia condițiuni, din punctul de vedere juridic internațional. Pentru ca apoi să putem lămuri chestiunea de a se ști, dacă în cazul Transilvaniei, Ungaria ar putea pretinde la suveranitatea teritorială, chiar prevalându-se de atât de controversata „prescripție achizitivă”.

Se pune adică întrebarea, ce trebuie înțeles prin posesiune *liniștită, continuă, neîntreruptă*?. Desigur că o posesiune *liniștită*, presupune prin definiție, exercițiul liber consimțit al suveranității Statului ce posedă. Înseamnă aceasta cu drept cuvânt, — se recunoaște și în teza maghiară, — posesiunea trebuie să se mențină și să se exercite, spre a fi *liniștită*, „... altfel decât prin forță, pentru a se da posibilitate populației, de a-și manifesta sentimentele sale, eventual dușmănoase ocupațiunii” (A. Ullein)³⁷. Căci o posesiune neliniștită (non paisible), „... adică care nu este menținută decât prin forță, nu ar îngădui aceluia contra cărora Statul posedă, de a da liberă exprimare adevăratelor lor sentimente”³⁸). Dar se adaugă deopotrivă în doctrină, că dacă rămâne o esențială condiție, aceasta ca posesiunea să fie liniștită, netul-

³⁶) Pentru documentarea chestiunii, vezi și: *Audinet*. De la prescription acquisitive en Droit International. (In: R. D. I. P. t. III. pag. 313 și urm.).

³⁷) Op. cit. pag. 107.

³⁸) Ibidem.

burată, nu ar trebui înțeles numai decât, că „... este indispen- sabil ca ea să fi început în mod consimțit, fără violență. Trebuie numai ca violența originară să fi luat sfârșit, și ca posesiunea să se fi continuat în mod liniștit” (P. Fauchille)³⁹). Este aci afirmarea tezei că în dreptul internațional, modurile originare de dobândire a suveranității teritoriale s’au putut caracteriza odinioară, și prin recurgerea la violență. Este deopotrivă accentua- rea asupra acelei amintite interpretări: „Un Stat dobândește prin prescripție, când el a posedat în mod netulburat un timp destul de îndelungat, teritoriul peste care s’a înstăpănit fără vreun titlu, prin unicul efect al violenței; sau în virtutea unui tratat regulat de cesiune, dar în urma unui războiu injust și împotriva voinței locuitorilor” (Lapradelle-Niboyet).

Dar precum am văzut, putința invocării *prescripției* rămâne condiționată, — în concepția partizanilor ei, — și de posesiunea *neîntreruptă*, continuă. Iar întreruperea posesiunii, deci însăși anularea efectului juridic al curgerii timpului, este operată prin mișcările de nemulțumire, prin atitudinile revoluționare ale popu- lațiilor respectivului teritoriu, sau prin manifestările de orice na- tură ale unui Stat terțiu, direct interesat la soarta acelui terito- riu, în ipoteza — vom adăoga — când majoritatea populației sale aparține aceleiași comunități naționale. Și atunci, dacă posesi- nea neîntreruptă se caracterizează prin aceia, ca „manifestări ostile ale populațiilor să nu aducă tulburare posesiunii”, — pre- cum trebuie să o recunoască și publicistica maghiară⁴⁰), fără a voi să sesizeze că prin această unică formulă, cade orice putință de invocare a efectului juridic al prescripției, în cazul Transilva- niei „românești”, — ajungem într’adevăr la constatarea princi- pială, și de deosebit interes, că „poporul cucerit va putea între- rupe prescripția”⁴¹). Variate apar de altfel modalitățile, prin care prescripția se poate *întrerupe*, în materie de relații teritoriale internaționale: De la manifestarea sub orice formă a nemulțumi- rilor populațiilor autohtone, până la ridicarea ei revoluționară, împotriva invadatorilor sau cuceritorilor. De la protestul diplo- matic al Statului terțiu interesat (în înțelesul ce am precizat), până la războiul pe care el îl face Statului, ce s’a împământănit

³⁹) P. Fauchille. Op. cit. pag. 760.

⁴⁰) A. Ullein. Op. cit. pag. 107.

⁴¹) P. Fauchille. Op. cit. pag. 761.

pe un teritoriu ce i-a aparținut, sau care este locuit de o parte a comunității sale naționale. Și exemplele nu lipsesc. Se citează astfel adese ori, repetatele proteste ale populațiilor poloneze, ca și mișcările lor revoluționare, după împărțirile Țării lor, din a doua jumătate a secolului XVIII-lea. De asemeni, ca un alt exemplu, în Afacerea teritoriului Chanizal, — judecat de o Comisiune Mixtă la 15 Iunie 1911, — Statele Unite invocau posesiunea lor netulburată, neîntreruptă și necontestată împotriva Mexicului, care la rândul său credea a se putea prevala, de anumite întreruperi ale prescripției. Dar — ceea ce este deopotrivă interesant în această speță, — Comisiunea Mixtă arată rezerva sa, *dacă prescripția ar putea fi invocată în dreptul internațional*⁴²⁾.

II.

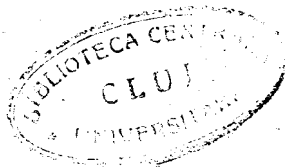
Odată prezentate elementele de bază ale discuției doctrinare în jurul *prescripției achizitive* în domeniul internațional, este locul să punem în lumină lipsa de temei juridic a acestei pretențiuni a doctrinei maghiare de drept public, de a invoca ideea de „prescripție”, printre argumentele juridice, ce ar legitima suveranitatea teritorială a Statului ungar în Transilvania românească.

Dintru început se ridică astfel, chestiunea de a ști dacă se poate vorbi ca despre o realitate istorico-juridică, de „Ungaria milenară”, când este a se defini natura raporturilor transilvano-ungare. Sau dacă „Ungaria milenară” nu este decât o ficțiune a istoriografiei și dreptului de Stat maghiar, neconfirmată de realitatea istorică^{42) bis}). Dacă s’ar putea admite adică, în lumina adevărului științific, o stăpânire *milenară* a Statului ungar, *ca Stat*, asupra Transilvaniei, astfel cum pretinde teza maghiară, și cum pentru motive de propagandă, o susține publicistica ungară⁴³⁾). Sau dacă nu avem de a face cu „o Ungarie milenară care

⁴²⁾ Pentru amănunte, vezi: *P. Fauchille. Op. cit. pag. 763.*

^{42) bis} Vezi și: *C. Sassu. Români și Ungurii (Premise Istorice). București 1940. pag. 14.*

⁴³⁾ Idee consecvent accentuată în publicațiile și ziaristica ungară, încă din epoca elaborării tratatului de la Trianon. (Cf. *A. Ullein. Op. cit. pag. 111*). Să reținem într’adevăr acest pasagiu: „Donc si mille ans n’ont pas suffi à légitimer devant les Alliés le droit de possession de la Hongrie,

n'a durat nici jumătate de mileniu, pentru a se reconstitui numai o jumătate de secol"⁴³ bis). Ori, cercetările istorico-juridice *obiective*, — oricărei naționalități ar aparține respectivul cercetător, — au pus în lumină de îndelungat timp încă, că teza *posesiunii milenare* a Transilvaniei de către Statul ungar, — ceia ce ar putea îndreptăți, într'o anumită concepție, invocarea prescripției achizitive, — constituie cel puțin o *erezie istorică*. În aceeași măsură, ca și contestarea caracterului autohton al Românilor transilvani, și pretențiunea că Ungurii ar fi mai vechi decât Românii pe plaiurile transilvane, în care aceștia s'ar fi așezat abia în secolul XIII-lea. Să observăm dintru început, în ceea ce privește această ultimă chestiune, că un cercetător strein (R. W. Seton-Watson) se întreabă cu drept cuvânt, — întru combaterea tezei maghiare, atât de cunoscută, — „...dacă este cu puțință de imaginat cel puțin, ca emigrarea Românilor să fi putut coincide cu teribila invaziune mongolă, de care Bulgaria a fost ferită. Ar fi ales ei un asemeni moment, spre a se întoarce într'o zonă primejdioasă? Dacă s'ar accepta teza maghiară, și dacă s'ar respinge ca un mit mărturisirea celui mai vechiu cronicar maghiar („Notarul anonim al Regelui Bela”), un imens teritoriu, cuprinzând aproape întreaga Românie de astăzi, ar fi rămas fără posesor vreme de secole, constituind astfel un fel de „No man's Land"⁴⁴). Nici puținătatea documentelor nu poate fi un argument serios, spre a se contesta prioritatea și continuitatea elementului românesc în Transilvania, precum pretinde teza maghiară⁴⁵). Este tendențios într'adevăr, a se scoate concluzii contrarii realităților, din faptul că puține sunt documentele din Evul-Mediu, care să vorbească despre Români. Căci este de observat, că „aceiași întunecime înconjură istoria *tuturor* locuitorilor Transilvaniei, până în secolul XIII-lea. Documentul cel mai vechiu

droit dont les origines étaient parfaitement régulières en son temps (?), combien de temps devra-t-il sécouler pour justifier la possession des nouveaux Etats...?”.

⁴³ bis) G. I. Brătianu. Misiunea Istorică a Ungariei. (In „Cuvinte către Români”). București 1942. pag. 62.

⁴⁴) R. W. Seton-Watson. Histoire des Roumains. Paris 1937. pag. 16

⁴⁵) Vezi o sinteză a tezei școlii maghiare în materie, în: L. Tamás. Romains, Romans et Roumains dans l'histoire de la Dacie Trajane. (In: Archivum Europae Centro-Orientalis. I. a. 1935, pag. 1—96 și II. 1936, pag. 46—83 și 245—374).

nu datează decât din anul 1165⁴⁶⁾. Și dacă este vorba de o explicație a micului număr de documente ajuns până la noi, s'a putut admite, că „... teribila invazie mongolică ce a pustiit Ungaria în 1241, a contribuit la totala distrugere a documentelor, ce mai existau încă⁴⁷⁾. Documente ce apăruseră de altfel în mai mare număr, numai odată cu organizarea cancelariilor Regilor unguri, înregistrată numai în jumătatea a doua a secolului al XII-lea și începutul celui de al XIII-lea.

Adevărul este, astfel cum îl pune în lumină teza continuității elementului roman în Dacia, — cu multiplele sale argumente și manifestări, — că *elementul românesc a fost totdeauna organic legat de pământul Transilvaniei*⁴⁸⁾. Gravitând în vremea repetatelor năvăliri barbare spre Munții Carpați, cu drept cuvânt s'a putut spune, că „... poporul român este legat de Carpați. Muntele său a fost dealungul unei istorii milenare, zidul înaintea căruia a venit să bată fluxul cuceritorilor, fără a-l lua vreodată. El a fost totdeauna un refugiu și un conservatoriu al civilizației românești, și aceasta din timpurile cele mai îndepărtate” (J. Ancel)⁴⁹⁾. Dar totdeauna Muntele și podișul transilvan a fost pământ românesc, și ca atare l-a găsit primele contacte între Români — organizații politice în „cnezate” și „voevodate”, acele instituții de străvechiu caracter românesc, chiar dacă denumirea lor poate reprezenta o influență slavă⁵⁰⁾, — și Unguri. Într'adevăr, „elementul românesc în tot acest timp se afla în Transilvania, unde alcătuiă din vremuri străvechi, unități teritoriale administrative și politice. Fiecare vale aproape, sau uneori numai părți din ea, înfățișă câte o așa numită „Țară”, sub conducerea câte unui Voevod⁵¹⁾. Ori, este foarte probabil de altfel, că astfel de organisme politico-teritoriale, a căror șefi se

⁴⁶⁾ R. W. Seton-Watson. Op. cit. pag. 13.

⁴⁷⁾ Ibidem.

⁴⁸⁾ O dezvoltată și documentată demonstrație științifică a problemei, în: G. I. Brătianu. Une énigme et un miracle historique: Le Peuple Roumain. Bucarest 1942.

⁴⁹⁾ Jacques Ancel. Manuel Géographique de Politique Européenne. T. I. L'Europe Centrale. Paris 1936. pag. 208.

⁵⁰⁾ Pentru vechimea lor la Români, vezi: I. Lușăș. Voevodatul Transilvaniei în secolul XII și XIII-lea (Mem. Sect. Ist. Acad. Rom. T. XVIII. a 1936. p. 83—114).

⁵¹⁾ Șt. Manciulea. Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV—XV. Blaj. 1941. pag. 23.

intitulau — după importanța lor, — „cnezi” sau „voevozi”, vor fi existat cel puțin din secolul al IX-lea înainte,⁵²⁾ când și procesul desăvârșirii fizionomiei specifice a poporului român din vechiul element daco-roman, cu anumite influențe etnice,⁵³⁾ va fi fost terminat.

Astfel, chiar cele dintâiu raporturi dintre Ungurii invadatori și Români, populație băștinașă a Transilvaniei, au găsit o Țară românească — o „Romania” — populată și organizată pe baze „voevodale”, acea „specifică formulă politică românească, pe care nu a putut-o distruge nici pătrunderea ungurească, ajunsă dincoace de colina Munților Apuseni”⁵⁴⁾. Au găsit adică un teritoriu aparținător populației aborigene, Români, și nu un teritoriu asimilabil juridicește unui „bun vacant”, unui „res nullius”, susceptibil de „ocupațiune”, în înțelesul pe care dreptul ginților îl atribuie acestui mod „originar” de dobândire a suveranității teritoriale⁵⁵⁾. Penetrațiunea ungurească în teritoriile românești de la răsărit de Tisa, s'a înregistrat numai relativ târziu, și — față de rezistența organizațiilor disparate politico-teritoriale transilvane, — în repetate etape. Astfel „până în veacul XII-lea, Ungurii n'au manifestat tendințe mai importante de intrare în spre Transilvania... Ardealul nu avea decât o importanță foarte redusă pentru Regii acestei Țări. Înaintarea ungurească în spre Transilvania s'a făcut în diferite perioade de timp, regalitatea având de luptat pas de pas cu vechile organizații voevodale ale Românilor, pe care le întâlnea în cale”⁵⁶⁾. Este de observat în același timp, că această penetrațiune maghiară nici nu a avut caracterul unei „cuceriri”, creatoare a unei stări de „debellatio” pentru învins, — astfel ca acesta să cadă cu totul la dispoziția învingătorului, — pentru ca prin invocarea „dreptului de cucerire”, con-

⁵²⁾ Cf. G. I. Brătianu. Op. cit. pag. 196.

⁵³⁾ S'a observat că în special „l'invasion slave a eu certainement des effets plus considérables: elle a fait pénétrer dans le langage des populations romanes ou romanisées de Dacie et de Mésie, tout un vocabulaire professionnel et administratif. Elle a modifié profondément, à l'usage, la toponymie des régions occupées...” (G. I. Brătianu Op. cit. pag. 216).

⁵⁴⁾ Șt. Manciușlea. Op. cit. pag. 25.

⁵⁵⁾ Pentru unele amănunte și interpretări, vezi și studiul nostru: Procesul juridico-diplomatic al formațiunii Statelor. Sibiu 1942. pag. 7 și urm.

⁵⁶⁾ Șt. Manciușlea. Op. cit. pag. 22. Cf. și: A. Bunea. Incercare de Istoria Românilor. București 1912. pag. 118.

testat și discutabil de altfel în legitimitatea sa⁵⁷⁾, Ungurii să poată pretinde la un titlu juridic de dobândire a suveranității teritoriale asupra Transilvaniei. Departe de aceasta, precum ne-o arată descrierile luptelor înverșunate purtate de Voevozii transilvani împotriva invadatorilor maghiari, (al căror ecou ni-l transmite, prin tradiția ce se formase în jurul lor, „Anonymus Belae Regis Notarius”). Lupte ce s’au încheiat adeseori nu prin necondiționate capitulări, ci prin acele „pacta conventa”, ce apar în lumina dreptului ginților, ca acte juridice sinalagmatice. Și aceiași situațiune de fapt și de drept, caracterizată prin precaritatea stăpânirii Statului maghiar în Transilvania, o dovedește deopotrivă dănuirea în timp, atât a instituției Voevodatului, cât și a străvechilor instituții juridice a poporului român, ca și — un timp încă — a drepturilor originare ale Românilor. Cu îndreptățire s’a putut spune ca urmare, că „întreaga așa numita cucerire a Ardealului de către Unguri, se reduce la ocuparea minelor și la clădirea cetăților: Bălgrad, Turda, Cluj, Dej și Deva. Restul teritoriului și mai ales granița dinspre răsărit, se pierdea în păduri nestrăbătute. Colonizarea Sașilor în această provincie, este o puternică dovadă a incapacității unei stăpâniri reale ungurești, peste întreg pământul Transilvaniei”⁵⁸⁾. Ceea ce trebuie reținut în primul rând, ca urmare a acestor constatări, este astfel prezența Românilor în Transilvania, în momentul primelor contacte cu Ungurii. Precum accentuiază Prof. C. C. Giurescu „problema esențială este prezența Românilor în Ardeal la venirea Ungurilor, și aceasta astăzi nu se mai poate nega, decât de acei care au interes s’o nege”⁵⁹⁾, ca și precaritatea de mai târziu a stăpânirii statale a Ungurilor, în Țara de leagăn a românismului.

O privire în timp a „Problemei Transilvaniei”, evidențiază apoi, în lumina documentului istoric și a principiilor de drept al ginților, — contrar pretențiilor istoriografilor și publiciștilor maghiari de drept public, — că nu s’ar putea aplica Transilvaniei conceptul de „Ungaria milenară”. Căci stăpânirea regilor unguri a fost adese ori nominală, iar Transilvania nu s’a găsit contopită cu Ungaria dealungul secolelor, în așa măsură, încât

⁵⁷⁾ Unele amănunte în studiul nostru citat. pag. 10 și urm.

⁵⁸⁾ Șt. Manciualea. Op. cit. pag. 24.

⁵⁹⁾ C. C. Giurescu. Istoria Românilor. Vol. I. (ed. IV-a). București 1942. pag. 288.

să-și piardă în întregime individualitatea sa istorică distinctă, să dispară caracterul ei de teritoriu, de Țară deosebită, a cărei autonomie teritorială și administrativă a ieșit totdeauna la iveală, în mod destul de pronunțat⁶⁰). Opinia unor istorici maghiari, anumite documente ce emană din cancelaria regilor unguri, a voevozilor ardeleni și a împăraților de la Viena — mai târziu, — confirmă deopotrivă aceste punct de vedere, ce rămâne idee centrală în transformările statutului politico-juridic al Transilvaniei. Astfel caracterizarea de „dubiae possessionis solum”, atribuită Transilvaniei dealungul timpului chiar de către Unguri, corespunde unei indiscutabile realități istorice și juridice. De aci netemeinicia tezei maghiare, când ea invocă drepturi ale Ungariei asupra Transilvaniei, calificând această provincie, *românească* — prin autohtonie și caracterul totdeauna majoritar al populației românești, — ca parte constitutivă a posesiunilor „Coroanei Sfântului Ștefan”.

* * *

Intr'adevăr, prezentarea câtorva date documentare, este de natură să îndepărteze orice îndoială asupra acestei chestiuni. Să observăm astfel, că însăși Delegația ungară la Conferința Păcii din 1919/20, în epoca elaborării Tratatului de la Trianon, se vede obligată să aducă unele limitări exagerate ale pretențiilor ale unora dintre istoricii maghiari, recunoscând că „... după moartea Sf. Ștefan până în epoca Sfântului Ladislau, istoria Transilvaniei este învăluită într'o mare întunecime. Tot ceea ce știm, este că posesiunea sa se arată foarte nesigură, din cauza Bisenilor de aceeași rasă cu Cumanii, ce trăiau în teritoriul României actuale. Aceste invazii ale Bisenilor și mai târziu ale Cumanilor, au atras atenția Sf. Ladislau asupra Transilvaniei”⁶¹). Prevalează astfel în acest text, opinia istoricului F. Eckart, după care Ungaria „Sf. Ștefan” a avut aproape aceleași frontiere ca și Ungaria Tratatului de la Trianon. Deci fără Transilvania, care având

⁶⁰) Cf. I. Lupaș. Individualitatea istorică a Transilvaniei. (In: „Studii, Conferințe și Comunicări Istorice”. Vol. I. București 1927. pag. 51 și urm.). De văzut și: I. Lupaș. Desfacerea Transilvaniei de Ungaria și înălțarea ei la treapta de Principat, sub ocrotirea otomană. (In „Studii, Conferințe și Comunicări Istorice”. Vol. II. Cluj 1940, pag. 104—119).

⁶¹) In: Les Négociations de la Paix hongroise. Paris 1920. vol. I.

organizația sa politică separată, — și anume o organizație românească, — nici nu poate fi privită ca un element teritorial, alcătuitor al acelei Coroane. Și aceiași opinie se găsește confirmată de A. De Bertha (în: *Magyars et Roumains devant l'histoire*), care deopotrivă recunoaște textual: „După moartea întemeietorului apostolic al Regalității în Ungaria (a. 1028) până la domnia Sf. Ladislau (a. 1077), o negură groasă învălue istoria Transilvaniei. Nu se știe mare lucru pe seama sa. Tot ce se poate presupune, este că posesiunea sa era puțin sigură pentru tânărul regat ungar, din cauza incursiunilor Pecenegilor. Se pare că a fost o Țară-tampon, între teritoriile celor din urmă, și Ungaria propriu zisă”⁶²). Intr’adevăr, penetrațiunea maghiară în Transilvania, ca și luptele îndârjite cu Voievodatele românești preexistente, au înregistrat etape: în vremea lui Ștefan cel Sfânt, a Sfântului Ladislau, a Regelui Geza II-lea. Pentru ca numai târziu, în secolul al XIII-lea, să se vorbească în documente, de acte de dispoziție a Regelui maghiar, în Țara Bârsei⁶³). Și aceasta încă, cu titlu trecător și cu totul precar.

Căci aceiași Notă a Delegației ungare la Conferința Păcii de la Paris, precizează mai departe că „*Transilvania ne apare sub domnia Arpazilor, ca o provincie independentă*”. Ori, aceasta este o foarte prețioasă recunoaștere, căci ea îndepărtează legenda dominației Dinastiei arpadiene asupra Transilvaniei românești, adică a Regilor maghiari ce au domnit între anii 900 și 1301, când prin moartea lui Andrei II-lea, s’a stins acea Dinastie. Ea se găsește confirmată încă, prin constatarea unor istorici unguri (I. Szekfü de ex.), care explică așezarea Secuilor în Transilvania în secolele XIII—XIV, prin cele două faze: „Secuii au fost așezați la început, la frontiera occidentală (a Ungariei), *contra Transilvaniei încă nesupusă*, și apoi pe teritoriul pe care sunt stabiliți astăzi”⁶⁴).

Dar infirmarea conceptului de „Ungaria milenară” în ceea ce privește Transilvania, se desprinde mai departe, din Nota

⁶²) Citați în: *Romulus Seisănu. Transilvania românească*. București 1941, pag. 17—18.

⁶³) Cf: *A. Bunea. Op. cit. pag. 118; amănunte în: Șt. Manciulea. Op. cit. pag. 23 și urm.*

⁶⁴) *Iuliu Szekfü. La Hongrie médiévale et ses minorités. (In: Nouvelle Revue de Hongrie. Iunie 1936).*

VIII-a a Delegației ungare la Conferința Păcii. Acest document completează într'adevăr transformările statutului juridic al Țării, — sub aspectul său internațional, — pentru secolele următoare, în acești termeni: „După bătălia de la Mohaci (a. 1526), o schimbare hotărâtoare s'a făcut în soarta Transilvaniei. După căderea Budei (a. 1541), puterea turcă a cucerit centrul Țării și Monarhia ungară până atunci unită, s'a sfărâmat în două: o parte occidentală și una orientală... După ce Turcii au luat în stăpânire Buda, urmașul Regelui Ion de Szapolyai, Regele ales Ion Sigismond, fu silit să strămute reședința sa și centrul politicii sale în Transilvania, unde Dieta reunită în luna Ianuarie 1542 la Turda, s'a pus să organizeze Statul separat al Transilvaniei. Este adevărat că din acel moment, Transilvania a devenit sub presiunea situației, un Stat independent... Transilvania a alcătuit cu ținutul din părțile Tisei, așa zisul Partium, un principat electoral, de la Adunarea Constituantă din Turda din 1542, până la moartea Principelui Mihail Apafi I, în 1690, și ca atare ea a fost cu totul independentă de Regatul ungar, dar a rămas sub protectoratul general al Sultanului turc”.

Să adăugăm însă, — întru completarea acestei „Note”, — că și în perioada de timp dintre secolul XIII-lea și prăbușirea Ungariei la Mohaci în anul 1526, stăpânirea Regelui Ungariei asupra Transilvaniei, a fost adese ori nominală. Căci politica Voevodului Transilvaniei — deși în drept acesta era considerat locțiitor al Regelui și înalt demnitar al Regatului, — s'a manifestat adese ori pe linia independenței provinciei, sau a unei autonomii aproape egală cu independența. Ea a urmărit apoi aproape constant, afirmarea caracterului ereditar al instituției voevodale. Astfel s'a întâmplat în timpul Voevodului Laurentius (în prima jumătate a secolului XIV-lea), de la începutul Dinastiei angevine. Deasemeni în timpul voevodatului lui Iancu Hunyadi (în secolul al XV-lea), devenit mai apoi guvernator al Ungariei; ca și în vremea voevodului Ștefan Bathory. Insuși Regele Matei Corvin a întâmpinat mari greutăți în Transilvania, căci s'a găsit la un moment dat (August 1467), în prezența unei mișcări revoluționare. Afirmând și în această epocă, veleități de independență față de Regatul Ungariei, Voevodul ardelean urmărea în același timp și restrângerea autonomiilor locale, ale Sașilor și Secuilor. Căci nu trebuie uitat, că „Transilvania putea fi considerată nu numai ca o Țară autonomă, ci ca Țara unui întreg complex de

autonomii felurite⁶⁵⁾. Era în această politică a Voevodului Transilvaniei, — care apare mai ales după anul 1526, cu tot regimul de vasalitate otomană, ca expresiune a unei „personalități de drept al ginților” a Țării de dincoace de Carpați, — supraviețuirea străvechei conștiințe românești de independență a Transilvaniei, continuată în timp, cu toate transformările de statut politic, înregistrate.

Vom aminti în sfârșit, pentru înțelegerea statutului internațional al Transilvaniei, și evidențierea lipsei de continuitate a stăpânirii Statului maghiar la răsărit de Tisa, și acel istoric act — plin de urmări în timp, pentru promovarea procesului unității naționale a Românilor, — pe care-l reprezintă „Unirea” de la 1599—1601 dintre Transilvania și cele două Țări Române de la sudul și răsăritul Carpaților, înfăptuită de Mihaiu-Viteazul. Căzută odată cu înfăptuitorul ei, Unirea Românilor de la sfârșitul secolului XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea veac, a însemnat strălucită realizare a „Marei Romanii” de odinioară, din vremurile anterioare penetrațiunii maghiare în Transilvania, și a reprezentat pentru urmașii Eroului ucis în Câmpia Turzii, „... o ispită, un îndemn și o datorie” (N. Iorga).

Ea semnifică în acelaș timp, — în istoricul dezvoltării politice a națiunii române, — o impresionantă manifestare a organiceii legături dintre Transilvania și Principatele Române sud-est carpatine. După cum amintitele momente din trecutul Transilvaniei — ca și acele ce au urmat trecătoarei Uniri românești din preajma anului 1600, — concretizează lipsa oricărei firești legături, dintre Regatul ungar și Transilvania.

Inseamnă de aceia, o înțelegere a fenomenului politico-istoric și a statutului juridic al Țării transilvane, faptul că în anul 1691, — după ce Transilvania iese din regimul de vasalitate otomană și se integrează în sistemul politic al „Imperiului roman de națiune germanică”, — Impăratul Leopold I-ul se obligă prin diploma ce promulgă, „... să respecte Constituția și legile specifice ale Transilvaniei”. Pe aceeași linie de interpretare, după un secol — în anul 1790, — o nouă diplomă, a Impăratului Leopold II-lea, recunoaște deopotrivă că „*Transilvania este un Principat de sine stătător și neatârnat de altă Țară*”. (Per se subsistens et ab alio rengo independens Principatus Transilvaniae). Ca ur-

⁶⁵⁾ I. Lușaș. Individualitatea istorică a Transilvaniei... pag. 65.

mare, „... Majestatea Sa și urmașii săi vor guverna Transilvania, conform legilor sale proprii, iar nu după cum se guvernează provinciile ereditare”. Iar în ceia ce privește raporturile sale cu Ungaria, este vrednic de reținut faptul, că — astfel cum precizează un alt decret imperial din acelaș an, — „*Transilvania nu poate fi silită să se încorporeze în Țara ungurească*”.

* * *

Astfel o interpretare obiectivă a „Problemei Transilvaniei”, ne duce la această constatare ce reprezintă un punct de vedere diametral opus aceluia afirmat de teza maghiară, că într’adevăr „Transilvania, care de la anul 1865 este împreună cu Ungaria și și-a pierdut toate drepturile autonomiei sale, n’a fost nici când o Țară care să fi atârnat de altă Țară. În toate vremurile, ... Transilvania avea și exercita drepturile sale autonome, prin Voevozii săi particulari”⁶⁶. Într’o formulă de drept al ginților, caracterizarea statutului său juridic, chiar pentru epoca anterioară datei de 1526 (lupta de la Mohaci), a putut fi aceea de „*alianță federativă*” (E. Brote) cu Regatul Ungariei. Formulă ce respinge ideea de parte întregitoare a Statului maghiar, și pune în lumină „individualitatea sa istorică” (I. Lupaș). Pentru epoca dintre anii 1526—1691, s’a putut deopotrivă spune, că „*Transilvania era nu numai autonomă, ci chiar independentă*”⁶⁷. Caracterizare desigur întemeiată din punctul de vedere al raporturilor transilvano-ungare, dar care trebuie completată cu datele regimului de „vasalitate”⁶⁸) otomană; acel regim de tutelă internațională, care lăsa totuși Principatului transilvan o largă libertate de acțiune. De așa fel încât se poate pune problema, dacă el întrunea toate elementele specifice regimului de *vasalitate*, astfel precum îl califică dreptul internațional. În sfârșit, pentru epoca ce începe cu anul 1691 și merge până târziu, după jumătatea secolului al XIX-lea, acelaș caracter de sine stătător al Transilvaniei, apare ca o realitate istorico-juridică. Căci precum s’a observat „la 1691, pe când ajunsese sub sceptrul Habsburgilor, care stăpâneau provinciile austriace

⁶⁶) *Eugen Brote*. Cestiunea Română în Transilvania și Ungaria, București 1895. pag. 14.

⁶⁷) Ibidem.

⁶⁸) Pentru caracterele de drept internațional ale „vasalității”, vezi și *Georges Scelle*. Précis de droit des Gens. T. I. Paris 1932. pag. 134 și urm.

și Regatul ungar, Transilvania a încheiat (4 Decembrie 1691) cu Regele Leopold I un *tractat formal*, în care se garantau prin jurământ domnesc drepturile autonome ale Țării, înscrise într'un document regal, în așa numita Diplomă Leopoldină. În virtutea acestui act, Impăratul Austriei și Regele Ungariei, care *era tot odată și Mare-Principe al Transilvaniei*, guverna Transilvania în conformitate cu Constituția sa proprie, care se deosebea de cea a Ungariei, și în conformitate cu legile transilvane, care se votau de corpul legiuitor al Transilvaniei⁶⁹). Astfel fiind, și găsim ca un element caracteristic acestei perioade din evoluția statutului juridic al Transilvaniei, *uniunea* dintre Țara transilvană și Imperiu, prin persoana Suveranului, se poate spune într'adevăr — la o privire generală a situației, — că „... până în anul 1865, nici în timpurile Voevozilor transilvăneni, nici în timpurile Principilor transilvăneni, nici în timpurile domniei Impăraților Austriei și Regilor Ungariei ca Mari Principi ai Transilvaniei, *Constituția și guvernul Ungariei n'au avut nici un fel de influență sau amestec în afacerile Țării transilvane autonome*”⁷⁰). Această situație de drept și-a găsit expresă recunoaștere, — pentru această din urmă perioadă, — prin succesive declarații imperiale, de la Impăratul Leopold I-ul până la Francisc-Iosif I-ul (venit la tron, la 2 Decembrie 1848). Un moment — caracteristic prin semnificația sa juridică, — îl reprezintă desigur acel act din 1722, ce apare ca un *tratată bilateral* trecut între Impăratul Carol VI-lea și Dieta transilvană, și prin care se recunoștea și de către această Țară, dispozițiile „Pragmaticei Sancțiuni”. Și el înseamnă în lumina dreptului, un nou moment de afirmare, a unui minimum de „personalitate juridică” internațională a Transilvaniei.

* * *

Revoluția din anul 1848 a prilejuit în sfârșit Ungurilor, să pretindă la independența deplină a Ungariei și la anexarea Transilvaniei. Dominată de ideea „unui Stat național maghiar așa zis unitar (I. Moga), Dieta de la Bratislava (a. 1847—48) s'a grăbit de îndată ce i-a ajuns vestea Revoluției de la Viena și a căderii lui Metternich, să decreteze prin art. VII de lege (din 1848), anexarea „Părților” limitrofe — a căror anterioare decla-

⁶⁹) E. Brote. Op. cit. pag. 14.

⁷⁰) *Ibidem*.

rații de anexiune din secolele XVIII—XIX-lea rămăseseră nominale, — și a Transilvaniei, la Ungaria. S'a urmărit astfel, „crearea unui Stat național, a cărui majoritate de populație aparținea altor naționalități; și acestea nu fuseseră în nici un fel consultate”⁷¹). Dar când și Dieta de la Cluj a „staturilor privilegiate” consfințea la 29/30 Maiu 1848 hotărârea Dietei de la Pressburg (Bratislava) de anexare a Transilvaniei la Ungaria, — și aceasta împotriva voinței Românilor, populația majoritară a Țării, exprimată în Adunarea Națională de pe Câmpia Libertății din 3/15 Maiu, — multisecularul conflict dintre Unguri și Români izbucnea prin noua Revoluție „națională” a Românilor ardeleni, din anii 1848—49. Este adevărat că nici de această dată, nu s'a putut ajunge la deplina lichidare a unui litigiu istoric. Căci „el a continuat să tulbure viața politică a Transilvaniei încă șaptezeci de ani, până când el și-a găsit soluția naturală, în actul istoric din 1 Decembrie 1918”⁷²).

Este însă locul să ne întrebăm, care a fost *valoarea de drept* a acelor acte din anul 1848, de la Pressburg (Bratislava) și Cluj, prin care Dieta ungară și apoi cea transilvană, decretau anexiunea Transilvaniei la Ungaria? Să observăm astfel, că primul act a fost adoptat pe cale unilaterală, fără manifestarea de voință a forurilor transilvane, cu ignorarea statutului secular al Țării și a voinței majorității populației ei, populația românească. În ceea ce privește valoarea juridică a hotărârii din 29 Maiu 1848, luată în Dieta de la Cluj, este deopotrivă de observat, ilegalitatea convocării ei, dat fiind că după legile transilvane — în speță articolul X de lege din 1791, — convocarea Dietei era de atribuția Coroanei, nu a guvernului. Ori — precum rezultă din actele timpului, — „în fuga mare s'a convocat în mod ilegal de Conte Teleky, guvernatorul Transilvaniei, Dieta transilvăneană la Cluj, pentru ziua de 29 Maiu 1848. Sub terorismul stradei, condus de agenți din Pesta, această Dietă a discutat și votat într'o singură ședință legea unirii, care a fost supusă iarăși în mod ilegal prin noul ministru-președinte ungurean Împăratului Ferdinand la Innsbruck, spre sancționare (la 10 Iunie)”⁷³). Astfel, proceduri

⁷¹) I. Moga. Luttés des Roumains de Transylvanie pour l'émancipation nationale. (In: „La Transylvanie”. Bucarest 1938. pag. 380).

⁷²) I. Moga. Op. cit. pag. 379.

⁷³) E. Brote. Op. cit. pag. 42.

de valoare constituțională nu s'au găsit respectate, cu ocazia aceluia act. Căci de la prima până la ultima fază a elaborării sale, se înregistrează intervenția unor organe, altele decât cele prescrise prin legile de organizare ale Principatului Transilvaniei.

Ori această ilegalitate a fost mai târziu recunoscută și de către Impăratul de la Viena. Căci în autograful împărătesc din 15 Iunie 1863, pentru convocarea Dietei Transilvaniei la Sibiu (pe data de 1 Iulie 1863), se accentua că „... Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, concludă în anul 1848, nu s'a înființat nici odată cu deplină putere legală, și de fapt îndată s'a desfăcut...”. Iar deputații sași din Dieta de la Sibiu din 1863, în critica ce făceau actului din 1848, — căci atunci „Maghiarii, răpiți de ideile măririi și a independenței Ungariei, propagate de Kossuth, erau incapabili de a cumpăni lucrurile, ci mergeau orbi înainte”⁷⁴), — declarau la rândul lor: „Călăuziți de preceptele celei mai adânci convingeri și covârșiți cu desăvârșire de seriozitatea și întinderea incalculabilă a acestor chestiuni pendinte, nu putem recunoaște deplina vigoare a articolului despre Unirea Transilvaniei, și credem că trebuie să socotim necesară revizuirea acestui articol...”. Astfel cele două date fundamentale ale „Problemei Transilvaniei” pentru acea epocă, rămâneau: „respingerea articolului de la 1848 privitor la Unire” și „păstrarea autonomiei marelui Principat al Transilvaniei”. Asupra lor înțelegeau să accentueze, — ca unele ce reprezentau însăși sinteza statutului juridic al Transilvaniei, și condițiile de bază ale dezvoltării viitoare a Țării, — unele importante documente contemporane. Să reținem astfel: Adresa din 21 August 1863 a Dietei Transilvane către Impărat; protestul Deputaților români din Dieta transilvană, contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria (din 9 Decembrie 1865); petiția Românilor predată Impăratului Austriei (la 31 Decembrie 1866), etc.⁷⁵.

* * *

Sunt astfel îndestulătoare aceste constatări schematice, spre a se demonstra precaritatea conceptului de „Ungaria milenară” când este vorba de Transilvania. Și aceasta îndepărtează însuși fundamentul pe care teza maghiară înțelege a construi doctrina

⁷⁴) Ibidem.

⁷⁵) Textele în: E. Brote. Op. cit. Anexe. pag. 73 și urm.

*prescripției achizitive, adică exercițiul de către Statul maghiar a unei posesiuni teritoriale — de multiseculară durată, — asupra Transilvaniei. Căci statutul de independență a provinciei, apoi nominala stăpânire a Regilor Ungariei, — ca și conservarea unui indestructibil specific românesc dealungul secolelor, cu toată politica de opresiune față de populația băstinașă, de către acele elemente suprapuse, dominante și parazitare, — toate acestea coroborate cu succesivele transformări ale statutului juridic al Transilvaniei, sunt realități ce desmint acest concept. Am văzut că de o integrare a Transilvaniei în Regatul Ungariei, nu se poate vorbi decât incidental în anul 1848, prin concretizarea concepției kossuth-iste. Dar cum actul din 1848 nu a putut produce efectele așteptate de către Ungurii „imperialiști”, nici în domeniul politic, nici în cel juridic, — dată fiind desfășurarea evenimentelor revoluționare, — problema a fost reluată mai târziu, în preajma dualismului austro-ungar din 1867. Prin acel act într’adevăr, Transilvania a fost lăsată la discreția guvernului din Budapesta. Căci prin dualism, „ideea de Stat maghiar unitar s’a ridicat la înălțimi, pe care ea nu le atinsese niciodată, dealungul ultimilor patru secole”⁷⁶⁾. Punând în lumină binefacerile noii formule politice, pentru năzuințele maghiare, istoricul ungar Szekfű putea scrie: „De la căsătoria noastră politică cu Austria, independența noastră ca Stat nu a fost nici odată atât de reală și de sigură, ca după legea dualismului”⁷⁷⁾. A putut fi interpretată ca urmare, acea hibridă formulă politico-constituțională, ce sacrifică naționalitățile din teritoriile Coroanei Sfântului Ștefan, ca și Transilvania românească, hegemoniei politice a minorității „națiuni maghiare”, drept actul ce „... a dizolvat definitiv Ungaria istorică milenară. Nobilimea maghiară a primit atunci din partea Suvranului, mână liberă spre a transforma această Ungarie istorică, într’un Stat național maghiar”⁷⁸⁾. Și a înțeles atunci nobilimea maghiară, să folosească din larg această neașteptată prerogativă, ca totdeauna în trecut însă, în dauna naționalităților. Astfel, prevalându-se de art. XII din Legea ce institua „Dualismul”, Ungaria institua „*Legea Unirii*” (Articolul de lege 43) din 1868, în denumirea oficială „*Legea despre regularea amănunțită a unirii*”*

⁷⁶⁾ I. Moga. Op. cit. pag. 422.

⁷⁷⁾ Citat în: I. Moga. Op. cit. pag. 423.

⁷⁸⁾ J. Rudinsky. Op. cit. pag. 193.

Ungariei cu Transilvania". Prin acest act legislativ, pretinzându-se valabilitatea de drept a art. VII de lege de la Pressburg, din 1848, și invocându-se și hotărârea în materie, a Dietei de la Cluj din 1865, — căreia Împăratul îi pusese problema „revizuirii” respectivului text *illegal* de lege din 1848, — se decidea din nou anexiunea Transilvaniei la Ungaria. Și de această dată însă, ne găsim în prezența unui text legislativ, însușit în discordanță cu voința „națiunii române” — recunoscută ca atare, numai prin „Legea transilvană pentru egala îndreptățire a națiunii române” (din 26 Octombrie 1863), — de anexiune a Transilvaniei la Ungaria. Privită în economia ei juridică, „Legea Unirii din 1868” statornicește într’adevăr, „... desființarea fără nici o rezervă a dreptului constituțional de legislațiune a Transilvaniei, pe care-l atribue Regelui legal încoronat și Parlamentului legal convocat al Ungariei. Prin această măsură, Marele Principat al Transilvaniei devine un teritoriu, care contribuie la sporirea extensiunii teritoriului Ungariei, fără nici un alt drept, decât de a fi considerat și el ca parte întregitoare a acesteia”⁷⁹⁾. Nimic din fizionomia specifică a Transilvaniei, — sub raportul dreptului, a instituțiilor și a intereselor proprii, — nu se păstrează prin legea din 1868. Căci deși vorbește despre „Unire”, ea înțelege în realitate să reglementeze o incorporare, o fuzionare a Țării transilvane, în cadrele teritoriale și politice ale Ungariei. Intr’adevăr, — precum s’a observat, — legiuitorul ungar „a voit să arată, că nu consideră relațiunile dintre Ungaria și Transilvania ca o *unire*, ci ca o complectă *fuzionare*, și că dispune și de puterea trebuincioasă, pentru a aduce în îndeplinire unirea astfel înțeleasă”⁸⁰⁾. Dar procedându-se astfel, se afirma odată mai mult, ignorarea unor certe realități, istorice și juridice.

În orice caz, din punct de vedere politic și juridic, numai de la 1867—68 și până la 1918 s’ar putea vorbi despre o Transilvanie, parte integrantă a Ungariei, ca despre o realitate^{79) bis}). Și atunci apare indiscutabilă lipsa de conținut a conceptului de „Ungaria milenară”, ca formulă de definiție a raporturilor ungaro-transilvane. Căci pentru secolele ce au urmat momentelor

⁷⁹⁾ E. Brote. Op. cit. pag. 77.

⁸⁰⁾ Ibidem.

^{79) bis}) „Unirea acestor părți s’a făcut abia la 1867 și a ținut doar o jumătate de secol, timpul de la 1867 la 1918”. (G. I. Brătianu. Misiunea istorică a Ungariei... pag. 62). Vezi și: C. Sassu. Op. cit. pag. 16.

de penetrațiune maghiară în Transilvania se înregistrează o individualitate istorică a Transilvaniei, adumbrită cu întreruperi de o stăpânire a Statului maghiar, adese ori nominală. Se constată deopotrivă, continuitatea vieții românești, opresată cu timpul de elementul feudal maghiar de infiltrație, care în principiu și nu totdeauna trebuie confundat cu ideea de „Stat maghiar”. Se constată în sfârșit, o firească gravitate a Țării transilvane, a maselor ei românești, spre Țările române din sud-estul Carpaților; subconștientă la început, conștientă mai apoi.

III.

Dacă nu s'ar putea vorbi astfel despre o continuitate în timp, dealungul secolelor, de o stăpânire reală a Statului maghiar asupra Transilvaniei, ci doar despre un regim de privilegiu — din punct de vedere politic, social și economic — a elementului maghiar de infiltrație și suprapunere peste populația băștinașă, se vedește prin aceasta, lipsa de temelie juridică a tezei maghiare, când ea invocă efectele juridice ale unei îndelungate posesiuni statale, *asupra spațiului transilvanian* Library Cluj.

Dar o obiectivă interpretare a fenomenului transilvan, ne arată că chiar intermitenta posesiune teritorială maghiară în Transilvania, nu a fost caracterizată prin lipsa de întrerupere — în înțeles juridic, — prin liniștita ei exercitare. Și aceasta în așa măsură, încât chiar pentru partizanii conceptului de „prescripție achizitivă” în domeniul internațional, ar fi cu totul neîntemeiat a-l invoca în cazul Transilvaniei în favoarea pretențiilor ungare, dacă fenomenul este privit în acea notă de nepărtinire, specifică oricărei cercetări științifice.

Intr'adevăr, repetatele revoluții ale Românilor din Transilvania — unele de caracter social, altele îmbrăcând un pronunțat caracter național, iar altele în sfârșit, afirmând un caracter mixt, socialo-național, — au însemnat legitimă reacțiune împotriva abuzivei penetrațiuni maghiare, în Țara de origine a românismului. Ori, prin aceasta ele au făcut, ca nici „curgerea timpului” să nu poată fi invocată în sprijinul revendicărilor imperialiste maghiare. Ele au însemnat adică, — în lumina dreptului ginților, — tot atâtea momente de întrerupere a prescripției achizitive, ca unele ce au tulburat posesiunea Transilvaniei de către Statul maghiar, când a fost cazul, sau politica de opresiune a nobilimei

feudale maghiare, în alte împrejurări. Ele se situează prin aceasta, pe linia aceluia mare principiu — afirmat de doctrinarii partizani ai „prescripției”, — că „poporul cucerit va putea să întrerupă prescripția” (P. Fauchille), dat fiind că „manifestările dușmănoase ale populațiilor tulbură posesiunea” (A. Ullein). Rezultat al „violentei” la originile sale, intermitenta posesiune ungară a Transilvaniei nu a însemnat altceva, decât o succesiune de acte de violență ale Statului maghiar sau ale elementului ungar, așezat în Transilvania, față de populația românească. „Rasă atât de oprimată, — precum constata N. Iorga, — pentru că ea reprezenta elementul indigen, cu dreptul său primar, indestructibil”.

Astfel, — după rezistența armată din vremurile penetrațiunii maghiare în Transilvania, — revoluțiile împotriva regimului maghiar încep odată cu secolul XIV-lea, adică odată cu stingerea Dinastiei arpadiene și începuturile celei angevine. Explicația trebuie căutată în acest fapt, că până atunci firava și superficiala stăpânire maghiară a avut mai mult un caracter teoretic. Strămoșii noștri „se bucuraseră până atunci, de aceeași libertate și drepturi, ca și noii veniți Unguri și Sași, până în vremea stăpânirii Regilor cu idei apusene feudale: Carol Robert și Ludovic cel Mare”⁸¹). Și dacă până după anul 1300 „Românii n’au fost întru nimic reduși în drepturile lor, de popor băștinaș și liber”⁸²), — precum ne confirmă și un număr de documente, ca și participarea pe picior de egalitate a Românilor transilvani, în Adunarea generală de la Alba-Iulia (din 11 Martie 1291), în care Regele Andrei III-lea chiamă „pe toți nobilii, Unguri, Secui, Sași și Români din părțile Ardealului, pentru a reforma statul acestora”, — ne arată aceasta, strânsa corelație între decăderea socială, politică și economică a Românilor, și apariția mișcărilor revoluționare. Și atunci, cu deplin temei se poate spune, că succesele revoluției reprezintă tocmai acel factor de „protest” sângeros și de reacțiune populară, împotriva — dacă nu totdeauna a Statului maghiar, adese ori absent din Transilvania, — desigur a așezărilor maghiare din această Țară, ce afirmau un caracter de durată în timp.

Fapt este, că „documentele istorice din veacul XIV și XV-lea

⁸¹) Șt. *Metes*. Istoria Neamului românesc. Vol. I. Sibiu. 1922. pag. 149.

⁸²) Șt. *Metes*. Op. cit. pag. 150.

fac amintire de repetate răzvrătiri ale țăranilor, din diferite regiuni ale Transilvaniei”⁸³). Aceste documente înregistrează astfel, o răscoală a Românilor din Țara Făgărașului, la anul 1434, și alta a Românilor din Țara Hațegului, în anul 1435. Dar cu deosebire importantă, prin proporțiile, semnificația și urmările ei politice și constituționale, a fost revoluția țărănească din anii 1437—38. A fost aceasta o revoluție de caracter social mai ales, un protest sângeros împotriva apăsătorului regim al iobăgiei, ridicat de pătura țărănească. Atunci într’adevăr, țăranii români și unguri, — românii fiind cei mai numeroși, — au găsit prilejul să-și arate nemulțumirea lor față de regimul feudal, introdus de Regii angevini. Căci Regele Carol Robert — cel dintâiu din această Dinastie, — introdusese legătura țăranului de pământ (adscriptus glebae) încă prin diploma sa din 1324, iar mai apoi, și aceasta a contribuit încă la restrângerea statutului juridic al țăranimii, a fost scoaterea iobagilor de sub legile Țării și supunerea lor judecății nobililor.

Desigur, pretențiunea Episcopului catolic al Transilvaniei, Gheorghe Lepeș, (a. 1427—1442) de a încasa dijmele restante pe trei ani, — socotite ca valoare în moneta nouă a timpului, — a fost pretextul imediat al mișcărilor revoluționare. Dar deopotrivă va fi contribuit și o anumită influență husită în Transilvania, ca și mai ales — în ceea ce privește pe Români, — conștiința unei nelegitime decăderi din drepturi, impusă lor de către nobilii maghiari; într’o vreme când, vechea nobilime românească catolicizându-se și maghiarizându-se, pierduse străvechile legături cu masele țărănești, acum iobăgite. Mai ales că în această vreme, instituția iobăgiei era atât de apropiată de aceia a robiei, de unde în veacurile trecute „... cuvântul iobag nu avea înțeles de rob, ci din contra era o distincție, — „iobagiones” fiind îngrijitori și apărători ai cetăților, — căci numirea aceasta se folosea chiar și pentru funcționarii cei mai aproape de Regele”⁸⁴). Astfel cu drept cuvânt se poate admite, că această revoluție din 1437—38 este urmarea firească a unui întreg complex de cauze economice, sociale, politice și religioase a Românilor transilvăni, și în special a masele țărănești. Nu trebuie numai decât căutată — pen-

⁸³) I. Lupaș. Răscoala țăranilor transilvăni din 1437—38. (In: Studii, Conferințe și Comunicări istorice. Vol. II. Cluj 1940. pag. 67).

⁸⁴) Șt. Meteș. Op. cit. pag. 151.

tru acel secol al XV-lea — o conștiință națională, dar apare ne-
 indoelnică protestatara participare românească, împotriva regi-
 mului strein și apăsător, atât prin mulțimea românilor integrați
 mișcării revoluționare, cât și prin unele căpetenii revoluționare.
 Din izvoarele contemporane, ce înregistrează fazele acestei revo-
 luții — denumită de pe Muntele Bobâlna (lângă Olpret, Dej) —
 se desprind anumite succese ale oștilor țărănești. Se desprind
 deopotrivă unele încercări de împăciuire, dar și reaua credință
 a nobililor maghiari. Aceștia înțelegându-se cu Sașii și Secuii, —
 la Căpâlna (Solnoc-Dobâca) la 16 Sept. 1437 — fondează acea
 „Unio trium nationum⁸⁴ bis), care triumfă până la sfârșit asupra
 revoluționarilor. Scopul celor „trei națiuni privilegiate” este —
 astfel cum se arată în Adunarea congregațională de la Turda (2
 Februarie 1438) — „... sfărâmarea și exterminarea totală a ță-
 ranilor blestemați și rebeli”⁸⁵). Și această formulă este deplin
 grăitoare, asupra înțelesului conceptului de „ordine maghiară”⁸⁶)
 și de „civilizație maghiară”, atât de des invocat în teza ungară.
 Deopotrivă din această formulă, se desprinde caracterul rapor-
 tului de fapt dintre masele țărănești, — românești în cea mai
 mare parte, — și „națiunile privilegiate”. Să observăm în sfâr-
 șit, că din punct de vedere al dreptului public, „Unio trium na-
 tionum” — triumfătoare asupra iobagilor, restrânsi încă în sta-
 tutul lor juridic, — apare ca un act cu îndepărtate urmări în evo-
 luția „Problemei Transilvaniei”. Căci dacă ea a rezultat dintr-o
 necesitate momentană, unirea nobililor, a Sașilor și a Secuilor, a
 devenit mai apoi un principiu constituțional de bază, în așeză-
 rile Transilvaniei. Ignorând pe tărâmul dreptului elementul au-
 tohton — cel românesc, — actul din 1437 a apărut dintru ince-
 put ca îndreptat împotriva Românilor⁸⁷), vechii stăpânitori ai
 Țării, a căror continuă supraveghere era dictată de interesele ce-

⁸⁴ bis) „Este pentru prima oară — afirmă Dl C. Sassu — când stra-
 turile privilegiate din Ardeal își arogă titlul de „națiuni”. Termenul ur-
 mează a se înțelege în sensul restrâns al Constituției privilegiale, și nu în
 sensul etnic, obișnuit în lumea întreagă” (Op. cit. pag. 83).

⁸⁵) Interesante amănunte, în: I. Lupaș. Op. cit. pag. 67 și urm.

⁸⁶) Interesante considerațiuni și amănunte, pentru ilustrarea acestui
 concept, în: Z. Păclișanu. L'Ordre magyar dans l'Europe Centrale. Buca-
 rest 1942.

⁸⁷) Precum îl interpretează de altfel și mai vechea istoriografie ger-
 mană. (Cf. I. Lupaș. Op. cit. pag. 26. Nota 4).

lor mai nou veniți. Dar prin însuși acest fapt, prin desfășurarea și urmările sale, Revoluția din 1437—38 apare ca un moment dramatic de *întrerupere* a prescripției, invocată în teza maghiară.

* * *

Din aceeași precară situație ce caracteriza regimul iobăgiei, a rezultat și acea mare revoluție de la începutul secolului XVI-lea, din anul 1514, în care participarea elementului românesc trebuie interpretată — în lumina principiilor de drept al ginților, — ca o nouă protestare împotriva metodelor de guvernare și administrare, introduse de instaurarea maghiară în Transilvania. Cunoscută sub denumirea de „Revoluția lui Dosza”, — după conducătorul ei, săcuiul Gheorghe Dosza, — ea nu a fost altceva decât expresiunea stării de adâncă nemulțumire și opresiune din partea regimului feudal maghiar, față de țărănimea iobăgită. Izbucnind într-o „epocă de desagregare internă” (Acsády), care făcea să se prevadă apropiatul dezastru de la Mohaci (a. 1526)⁸⁸, această revoluție ilustrează antagonismul de clasă și de rasă, din Transilvania. Iar sfârșitul ei, cu înfrângerea răsculaților, a pus odată mai mult în lumină „binefacerile” așa numitei „ordini maghiare”. Căci și atunci au urmat „pedepse de o cruzime fără precedent, chiar pentru acea epocă dură... Din cei o sută de mii de țărani revoltați, șapte zeci de mii după știrile contemporane, au plătit cu viața lor, crima de a fi răspuns la apelul șefilor lor eclesiastici, pentru apărarea civilizației creștine”⁸⁹). Să reținem într’adevăr, că numai din neînțelegerea adevăratului interes general de către nobili, — care au încercat să rețină pe țărani de la proiectata cruciadă contra Turcilor, — a izbucnit acea sângeroasă revoluție⁹⁰).

Urmarea a fost și de această dată, o înrăutățire a condiției

⁸⁸) Intr’adevăr, „Le désastre hongrois — écrit l'historien N. Asztalos — fut logiquement suivi d'un désordre intérieur. Le pays s'était écroulé à Mohács, mais le tombeau de sa liberté et de son indépendance, a été creusé par ses propres fils” (Citat în: *Z. Păclișanu*. Op. cit. pag. 58).

⁸⁹) *J. Rudinsky*. Op. cit. pag. 168.

⁹⁰) Căci „... la classe dirigeante manquait du plus petit sens de l'intérêt commun, s'occupant uniquement de ses intérêts personnels et accroissant ses biens propres, par les biens publics” (N. Asztalos). (Citat în: *Z. Păclișanu*. Op. cit. pag. 58).

juridice a iobagilor. Decretul de la Buda din 1514, dat de Regele Vladislav, stipulează într'adevăr în cele 71 de articole ale sale, noul regim de drept al țăranilor iobagi, care devin de acum înainte „serbi perpetui”, din tată în fiu (perpetua rusticitate sint subjecti). Comentând acel act, istoricul maghiar Acsády îl poate rezuma în formula: „Iobagul era ca și boul, numai că nu avea coarne”. Este aceasta o sinteză a concepției administrative a regimului maghiar, din secolul al XVI-lea. De altfel „Tripartitum Verböczianum”, elaborat cam în acelaș timp cu desfășurarea Revoluției, — tipărit la Viena în 1517, — nu făcea decât să reglementeze și el situația juridică a iobagilor, în conformitate cu dispozițiile Decretului de la Buda și a unei practici deja seculare, dând astfel temei juridic, apăsării exercitate de către nobili asupra țăranilor⁹⁰ bis). Și să nu uităm că acel „Tripartitum”, împreună cu „Bula de aur” din 1222 — care stabilea raporturile de drept dintre Regele Andrei II-lea și nobilimea maghiară, — au constituit până la 1848, fundamentul întregului sistem de drept public al Ungariei. Și când împrejurările au îngăduit Regilor unguri exercitarea autorității lor la răsărit de Tisa, al Transilvaniei însăși. Este explicabilă astfel, datorită alimentării urii de clasă și de rasă, prăbușirea Ungariei în lupta dela Mohaci din 1526, pătrunderea turcească până la Buda, — transformată în 1541 în pașalâcul ce a dăinuit un secol și jumătate, — ca și tendința constantă a Transilvaniei, prin politica proprie a voevozilor ei, de a se sustrage oricărei legături de subordonare față de Ungaria.

Că secolul al XVI-lea înseamnă o vreme de puternică reacțiune împotriva regimului maghiar, ne arată deopotrivă revoluțiile din 1526 și 1599. Cea dintâiu de mai mici proporții, a avut loc în Banatul românesc prin majoritatea populației sale, și a fost condusă de Iovan Țarul, român din partea locului. Cea de a doua, a fost ocazionată de pătrunderea lui Mihai Viteazul în Transilvania. Ea a fost imediată urmare a bătăliei de la Șălimbăr din toamna anului 1599, în care Principele Andrei Bathory înfrânt, a făcut loc stăpânirii românești. Atunci țăranimea românească

⁹⁰ bis) Pe lângă aceasta, — s'a putut susține, — „în el s'a expus teoria constituțională a „Sfintei Coroane”, chiar în ajunul prăbușirii Țării, stabilindu-se că „esența Statului o constituie libertatea nobilimii”, față de care mulțimea populației nepriviligiata, nefăcând parte din Stat, rămâne e plebe mizerabilă și plătoitoare, condamnată la „mera et perpetua servitute”. (C. Sassu. Op. cit. pag. 91).

iobăgită, simțind prin instinctul pe care-l dă comunitatea de rasă, că un Domn român luând stăpânirea Țării, a sosit momentul dreptății sociale și naționale, „... a salutat printr'o impetuoasă ridicare în massă, venirea Domnului de peste munți” (N. Iorga). Și desigur, dacă Unirea Țărilor Române din 1599—1601 — opera lui Mihai Viteazul — ar fi dăinuit și s'ar fi consolidat, dreptatea cuvenită Românilor ardeleni ar fi triumfat. Anumite realizări în favoarea Românilor din Transilvania, ca întărirea și dezvoltarea organizației lor bisericești, — sub Mihai Vodă — ca și crearea islazurilor pentru obștiile țărănești, ș. a., sunt prețioase indicii în acest sens. Dar cum politica războinică a Domnului Unirii și necesitatea primordială a întăririi stăpânirii sale ardeleni, îi impuneau menajarea pentru început a „națiunilor privilegiate”, nu s'a putut merge mai departe pe calea dreptelor înfăptuiri, în timpul scurt cât i-a stat la îndemână.

* * *

Secolele XVII-lea și XVIII-lea înregistrează pe plan sporit, și o altă formă protestatară împotriva regimului feudal instaurat în Transilvania, și a elementului maghiar apăsător. Este calea „emigrării” în Principatele Române, prin fuga de pe moșii a țărănilor iobăgiți. A fost acesta un vechiu proces, — și el dovedește pe de o parte, că Transilvania a fost un adevărat rezervoriu de populație românească, iar pe de altă parte, el pune în vie lumină permanența relațiilor dintre Românii transilvani și Țările Române de la sud-estul Carpaților, — care a ajuns la punctul său culminant, în secolul XVIII-lea. Intr'adevăr — s'a observat, — „veacul al XVIII-lea înseamnă exodul cel mare al iobagilor ardeleni, în Principatele Române. Sute și mii din toate părțile trec Carpații, ne mai putând suporta persecuțiile atât de multe și așa de felurite. Traiul lor în Țările Române este neasemănat mai liber, mai bun și mai mulțumit, decât sub odioasa oblăduire ungurească...”⁹¹). Că situația Românilor iobagi devenise treptat intolerabilă, ne arată atâtea documente contemporane sau descrieri ale diferiților călători streini, prin ținuturile transilvane. Astfel unul dintre aceștia, geologul austriac Hacquet, străbătând Transilvania prin anii 1763—64, scrie în notele sale de călătorie

⁹¹) Șt. Meș. Op. cit. pag. 2.

(publicate mai apoi în anul 1790, la Nuernberg): „Neamul acesta neglijat și asuprit, are parte de pământurile cele mai rele din întreaga Țară. Nu-i destul că Românii, numai cerul știe cu ce drept, sunt surghiuniți de către celelalte neamuri din Principat, pe pământurile cele mai pustii și cele mai părăsite, dar chiar și acestea li se răpesc, îndată ce sunt lăbzuite și desfundate de Români, cu sudoarea feței lor, pentru cultura porumbului... Oricum să fie, nația românească are și în ceia ce privește mulțimea, ca și dreapta stăpânire a Țării, meritele ei proprii”. Iar un alt călător german, ce trecea prin Transilvania în anul 1770, — adică în preajma izbucnirii unei noi Revoluții, cea a lui Horia, Cloșca și Crișan, din 1784, — nota: „In general, șerbul sau iobagul ardelean este cel mai nenorocit țăran, care se poate afla undeva; un adevărat rob al domnului său... De aci vine și deasa emigrare, în Moldova și Țara Românească”⁹¹ bis). Sunt acestea câteva mărturii, — dintre cele multe, — ce explică procesul emigrărilor ardelenesti în spre Principatele Române; în timp ce istoriografia și publicistica maghiară ar voi să vadă un proces invers. Desigur nu s’ar putea ignora acea continuă circulație românească de pe ambele povârnișuri ale Carpaților, promovatoare a unității politice de mai târziu. Dar privite în lumina dreptului, emigrările transilvane îmbracă adese ori, *caracterul unor energice și extreme protestări, împotriva unui regim politic strein.*

Din acest inferior statut juridic al iobagionatului, — în care se găsea încadrată marea parte a țăranimii românești din Transilvania, cnezii și voevozii, adică administratorii satelor de iobagi⁹²) formând o minoritate, — ca și din anumite opresiuni religioase, a rezultat Revoluția din 1784. De această dată ne găsim în prezența unei noi calificate revoluții „românești”, cunoscută — după numele conducătorilor ei, — sub denumirea de Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan. Ceia ce este însă cu deosebire interesant de reținut, — și prin aceasta reese și mai viu în lumină semnificația ei juridică, — este că această revoluție afirmă un îndoit caracter: *social și național*. Ea a urmărit adică, pe de o parte, îmbunătățirea condiției juridice a clasei țăranesti iobăgite

⁹¹ bis) Vezi: *N. Iorga. Mărunțișuri istorice culese în Transilvania. București 1904. pag. 39 și urm. Citați și în: Șt. Metes. Op. cit. pag. 1—3.*

⁹²) Vezi și: *A. Rădulescu. Viața juridică și administrativă a satelor. București 1927.*

și repunerea Românilor în drepturile ce le fuseseră confiscate prin „Unio trium nationum”, iar pe de altă parte, restaurarea vechii „Romanii”, compromisă prin invaziunea maghiară și prin slăbirea Țărilor Române dunărene, în urma înaintării turcești. Intr’adevăr, actele timpului arată o puternică conștiință națională în acest „secol al luminilor”, precum era secolul XVIII-lea. Ele afirmă deopotrivă, convingerea neîndoelnică a vechimii elementului românesc în Transilvania, — într’o vreme când sub influența „Unirii” cu Roma, se pregătește o adevărată doctrină în materie, — ca și anumite legături indiscutabile cu Principatele în pregătirea și purtarea revoluției⁹³). Să observăm astfel, că Revoluția lui Horia reactualiza în secolul XVIII-lea, străvechea denumire de *Dacia*, prin care urmează a se înțelege în prim rând Transilvania, dar și mai mult decât această provincie. Horia apare ca un „Rege al Daciei” (Rex Daciae); iar sigiliul Regatului Daciei înfățișa o inimă străpunsă de un paloș, cu inscripția: „Horea Rex Daciae” 1784⁹⁴). Fenomenul este explicabil de altfel, dacă observăm și o anumită participare morală și chiar armată a intelectualilor români ai timpului, — preoțimea română în special, — la Revoluția din 1784. Apoi un curent de idei mai pronunțat ca în veacurile trecute, ca și acele preocupări contemporane ale Cabinetului de la Viena și ale Curții imperiale din Sf. Petersburg, de restaurare a *Daciei*, sub suveranitatea Impăratului Habsburgilor sau a Impărăției Țărilor⁹⁵).

Nici această Revoluție din anul 1784, nu a dus la scopul urmărit. A contribuit desigur la neizbânda ei, fatalul „armistițiu” încheiat la 12 Noembrie în satul Tibru, — negociat de către vice-colonelul Schultz, — ceea ce a dat răgaz nobilimei să se înarmeze și să-și organizeze rezistența. La 27 Decembrie erau prinși Horia și Cloșca, iar la 30 Ianuarie 1785 Crișan, pentru ca nu mult mai târziu, — finele lui Februarie 1785 — cei doi capi ai Revoluției să fie trași pe roată la Alba-Iulia, în această cetate devenită astfel „simbol al mândriei, dar și a durerii naționale”

⁹³) Pentru cunoașterea acestor legături, unele amănunte în: *Sf. Metaș*. Op. cit. pag. 10 și urm. 25 și urm.

⁹⁴) *Papiu Ilarian*. Tezaur de momumente istorice. T. III. pag. 304 și urm. 358 și urm.

⁹⁵) Pentru această problemă, vezi și: *I. Nistor*. Restaurarea Daciei în sintezele diplomațiilor europene. (În „Analele Academiei Române”. Mem. sec. ist. Seria III. T. XXI. pag. 337 și urm.).

(N. Iorga), după ce Crișan se spânzurase în închisoare. Represaliile sângeroase ce au urmat și de această dată față de Români, au pus odată mai mult în lumină, metodele „ordinei maghiare” și ale guvernării Transilvaniei, prin elementul feudal strein, de infiltrație. Regimul iobăgiei a fost repus în toată asprimea ce-l caracteriza, iar măsurile de îndreptare propuse de Iosif II-lea, — cunoscător în urma vizitelor sale în Transilvania, a dureroaselor stări de lucruri, — nu au avut urmare, față de intransigența „națiunilor privilegiate”. Dar în lumina istoriei naționale, revoluția martirilor din 1785 rămâne ca o pagină scrisă cu sânge pentru valorificarea drepturilor răpite ale națiunii române; iar pe tărâmul dreptului ginților, *ca un nou moment dramatic de întrerupere a prescripției, pe care crede a se sprijini teza maghiară*. Să reținem de asemeni, că prin caracterul ei național indiscutabil, Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan a precedat în timp, procesul închegării doctrinei „principiului național”, — la a cărei firească interpretare, națiunea română era menită să aducă mai târziu, prețioase contribuții, — *desăvârșit după puțin timp, prin Marea Revoluție franceză din 1789*. Căci încă în preajma izbucnirii Revoluției, actele timpului ne arată declarații ca acestea, formulate de către iobagii români: „Țara asta e a noastră, a voastră e Țara ungurească, și în scurtă vreme vă vom scoate noi de aici”; sau: „acum s'a ivit steaua Românilor, Ungurii să se ducă în Scitia, pentru că Româniii sunt mai vechi locuitori ai Țării”⁹⁰).

* * *

Atitudinea *protestatară* a Românilor transilvani, ce se conturează de acum înainte în cele mai variate forme și manifestări, nu poate fi despărțită pentru vremurile ce urmează, de desvoltarea și precisa definire a *ideii naționale*. Prin cultivarea și invocarea ei, însuși conceptul de „Transilvanie românească” va primi un conținut sporit. Precum îndreptățit remarcă Prof. Silviu Dragomir, „... pentru Româniii din Transilvania, formula eliberării, unicul mijloc de refacere a puterilor lor, a fost de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ideea libertății naționale. Etapele *devenirii lor naționale* au fost însă mai lungi și mai grele, tocmai din

⁹⁰) Vezi: Șt. Meș. Op. cit. pag. 10—11.

pricina opresiunii politice și sociale, sub care ei zăceau⁹⁷⁾. Ea își găsește formulare în acea petițiune asupra drepturilor națiunii române, — din care nu lipsește referirea la comandamentele dreptului natural — înaintată Curții din Viena prin cei doi Episcopi români ai Transilvaniei (cel ortodox și cel unit) în anul 1791, și cunoscută sub denumirea de „Supplex libellus Vallachorum”. Ea exprima ideea de solidaritate românească, între țărani liberi și neliberi, clerici și intelectuali, nobili, etc., și concretiza doleanțele unanime ale obștei românești, bazându-le atât pe argumente istorice, cât și juridice^{97) bis}. Dar și de această dată, „... spiritul de solidaritate care se desvolta și se fortifica, datorită unei conștiințe ce nu mai dormita, a întâmpinat aceiași opoziție categorică a vechiului regim⁹⁸⁾. Sub presiunea acestuia, Cancelarul Kaunitz declara, — cu aprobarea întreagă a Împăratului (vollkommen), care-și luase odinioară la începutul aceluiaș secol, în epoca „Unirii” religioase, precise și solemne angajamente față de Românii din Transilvania, pentru împlinirea căroro luptase și Episcopul Inochențiu Micu Klein, (între anii 1736—1744), — că „... a face din România o a patra națiune, este cu neputință în împrejurările actuale și că, chiar dacă aceasta ar fi posibil, nu ar fi nici decum oportun, date fiind anumite considerațiuni, pline de gravitate”. La rândul ei, Dieta Transilvaniei — căreia i se recomandase de la Viena de a discuta revendicările Românilor și de a le da oare care satisfacție, — accentua ca în alte împrejurări anterioare, că aceasta ar însemna a se aduce atingere Constituției Țării, care recunoaște numai trei națiuni și patru religii, cu caracter legal.

Dar nu mai puțin, — pentru problema ce ne preocupă, — actul din 1791 și nesatisfacerea lui de către forurile îndreptățite, *trebuie privit ca un repetat protest al Românilor din Transilvania, față de stările politice ce-i dominau*. El și-a avut de asemeni par-

⁹⁷⁾ *Silviu Dragomir*. Les Roumains de Transylvanie à la veille du mouvement de résurrection nationale. (In: „La Transylvanie” Bucarest 1938. pag. 364).

^{97) bis}) De observat, spre a pune în lumină însemnătatea deosebită a acestei „Petiții”, că în argumentarea ei, „... rugămintele se întemeiază pe considerente istorice, folosind metoda întrebuițată cu atâta succes de structurile privilegiate, pentru menținerea „libertăților lor constituționale” (C. Sassu. Op. cit. pag. 127).

⁹⁸⁾ *Silviu Dragomir*. Op. cit. pag. 369

tea sa de contribuție, în pregătirea spirituală a mișcărilor revoluționare din anii 1848—49, ca și în dezvoltarea unei conștiințe juridice.

* * *

Intr'adevăr, „mișcarea revoluționară care s'a produs la începutul lui Martie 1848 în Ungaria și în Transilvania și a pus în curând stăpânire pe toți Români, a avut la noi dintru început, un *caracter național*”⁹⁹). Reprezentând de altfel un moment crucial în evoluția raporturilor transilvano-ungare, ea a fost urmarea anexării forțate a Transilvaniei la Ungaria, — prin hotărârile *ilegale* ale Dietelor de la Pressburg (Bratislava) și Cluj — și a nesatisfacerii legitimelor revendicări ale națiunii române, formulate cu hotărâre și demnitate, prin memorabilul discurs al lui Simion Bărnuțiu, din Adunarea Națională de la Blaj din zilele istorice de 14, 15 și 16 Maiu 1848. Legitimă a fost într'adevăr, această nouă explozie a conștiinței naționale și reacțiune protestatară împotriva șovinistei politici kossuth-iste. Politică ce urmărea ea însăși prin revoluție împotriva Vienei, realizarea acelu „Stat unitar maghiar”, construit pe oprimarea naționalităților și pe nerecunoașterea *drepturilor firești* ale națiunii române, puse în lumină de către Simion Bărnuțiu, printr'o întreagă argumentare juridică. Nu s'ar putea nega această legitimitate, căci este neîndoelnic — constată un cercetător (J. Rudinsky) — că „Revoluția maghiară, personificată de Ludovic Kossuth, era cu totul reacționară; căci ea apăra în chip exclusiv, nobilimea și privilegiile de castă”¹⁰⁰), în timp ce ignora acel minimum de drepturi ale agregatelor umane, calificate ca „națiuni”, pe care i le afirmau nouile concepții de drept public, astfel cum ele se conturaseră până la jumătatea secolului al XIX-lea. Ori, în opoziție cu revoluția maghiară, revoluția naționalităților nemaghiare, — cea a Românilor din Transilvania în speță, — era pe linia marilor idei ale timpului, ea având ca țel de îndeplinit, *egala îndreptățire și libertatea națională*.

Revoluția Românilor din Transilvania a fost provocată prin greșeala politică a cercurilor maghiare, de a fi determinat pe Împăratul Ferdinand, refugiat la Innsbruck, la sancționarea legii

⁹⁹) *Silviu Dragomir*. Op. cit. pag. 375—76.

¹⁰⁰) *J. Rudinsky*. Op. cit. pag. 181.

de anexiune a Transilvaniei la Ungaria. Adunările de protestare împotriva acestui act, de la Orlat, de la Năsăud și de la Blaj, — la care, în Septembrie 1848, s'a prezentat și Avram Iancu cu cei 6000 de Moți înarmați, — au fost preludivul revoluției. Ea a fost grăbită încă, prin masacrele bandelor maghiare și secue înarmate, care înțelegeau prin asemeni procedee, să legitimizeze anexiunea decretată a Transilvaniei la Ungaria. Reacțiunea Românilor ardeleni nu a întârziat. Mai ales că ei așteptau de la noul Impărat Francisc Iosef I-ul, — venit la tronul Monarhiei habsburgice, după abdicarea la 2 Decembrie 1848, a lui Ferdinand, și care promisese solemn în momentul proclamării sale „drepturi egale pe baza adevăratei libertăți” tuturor popoarelor Monarhiei, — îndeplinirea revendicărilor lor. Imprejurările au făcut ca Revoluția Românilor ardeleni împotriva Ungurilor, adese ori înfrânți, să servească cauza Impăratului de la Viena, a cărui detronare o hotărâse între timp, Dieta ungară de la Debrețin. Dar punctul central al preocupărilor conducătorilor Revoluției transilvane, — în frunte cu Avram Iancu, — era desigur triumful cauzei naționale, din nou afirmată cu jertfe și sânge. Incercările lui Bălcescu, — ale cărui planuri mergeau mai departe, spre realizarea „Unității naționale”, prin invocarea spiritului timpului, — de a se ajunge la o împăcare între Avram Iancu și Ludovic Kossuth, nu au putut da rezultate; dată fiind intransigența revoluționarului ungar, de a nu recunoaște „drepturile politice” naționalităților, deci și Românilor. Numai când rezistența lui Avram Iancu, „Regele Munților”, s'a dovedit de neînfrânt, — în urma respingerii și aruncării în desordine a armatei ungare a lui Hatvany (8—9 Maiu, 17—19 Maiu), ca și a aceleia comandate de Vasváry, — și a pătrunderii Rușilor în Transilvania, în sprijinul trupelor imperiale, Kossuth se grăbea să voteze legea din 29 Iulie 1849, pentru „recunoașterea națiunii române”. Se sconta prin aceasta, dobândirea sprijinului prețios al Românilor. Dar era prea târziu. Revoluția maghiară se apropia de sfârșit. La 11 August 1849, după înfrângerea de la Timișoara, Kossuth abdică, iar la 13 August, succesorul său Görgey capitula la Siria (Világos). Astfel se prăbușea ideea „Statului maghiar unitar”. În exilul său, Ludovic Kossuth „... se putea convinge, că libertatea și egalitatea nu erau privilegiul unei singure națiuni, într'un Stat poliglot”¹⁰¹).

¹⁰¹) I. Moga. Op. cot. pag. 400.

În cercetarea acestui eveniment — a cărui semnificație politică și juridică iese cu atât mai mult în lumină, — s'a putut formula întrebarea, ce s'ar fi întâmplat dacă revoluția maghiară ar fi triumfat, dacă Românii ardeleni nu ar fi adus, alături de trupele imperiale și de oștile rusești, contribuția lor prețioasă? Cu drept cuvânt s'a putut observa, că „... este mai mult decât probabil, dacă această revoluție ar fi învins în Ungaria, consecința acestei victorii ar fi fost restituirea regimului din 1514, în toată oroarea sa. Se poate vedea dovada, în nenumăratele „spânzurători ale lui Kossuth”, ridicate în regiunile ungurești locuite de populații nemaghiare, și pe care Ungurii le numeau în ironie, „arborii libertății”. Aceste „spânzurători ale lui Kossuth” au împânzit drumurile urmate de zeița „dreptății maghiare”, într'un marș triumfal, care însă — mulțumită Domnului, — nu a fost prea lung”¹⁰²⁾. Într'adevăr, dacă „Anul libertății” — precum a fost acel revoluționar an 1848, pentru numeroase popoare oprite ale Europei, ca și pentru Românii din Transilvania, — se inspira din ideile enciclopediștilor, revoluția maghiară și Dieta ei se inspirau din principiile secolului XV-lea și din Tripartitul lui Verböczy. Revoluția maghiară nu a fost altceva adică, decât o ridicare în arme, pentru apărarea și păstrarea privilegiilor sociale și politice ale „poporului lui Verböczy” (populi Verböczyani). Infrângând-o, Revoluția Românilor ardeleni din 1848—49 a înscris în acelaș timp, un nou act de întrerupere a prescripției și de afirmare a „dreptului națiunilor”.

* * *

Și în epoca următoare anului 1849, se înregistrează momente protestatare în viața politică a Românilor ardeleni. Și se afirmă pe plan tot mai conștient, o tot mai puternică „conștiință a drepturilor” și o sporită nemulțumire a lor cu forma de Stat, în care vremelnice încă, ei se găsesc încadrați. Este firească această atitudine, dacă observăm că în vremea absolutismului imperial, — căci Constituția imperială din 4 Martie 1849 a fost revocată în Decembrie al aceluiaș an, — sunt din nou trecute sub tăcere „drepturile națiunilor” conlocuitoare, solemn proclamate de către noul Împărat la Kromerz, în 1849, și în speșă acele promise Ro-

¹⁰²⁾ Joseph Rudinsky. Op. cit. pag. 186—87.

mânilor; a căror „loialitate” și „grele sacrificii” în purtarea revoluției, fuseseră recunoscute de către Impărat. Intr’adevăr, dacă anumite realizări nu pot fi ignorate, — și în special Ordonanța agrară a lui Bach din 4 Martie 1853, care conferea dreptul de proprietate foștilor iobagi și tratamentul egal tuturor „supușilor”, din punct de vedere administrativ, financiar, ca și în împărțirea justiției, — nerecunoașterea caracterului *național* al acestor *supuși*, nu putea mulțumi pe Românii transilvani, călăuziți în luptele lor politice de ideea națională. „... Acești biurocrați credeau că după ce s’au abolit drepturile politice ale națiunilor zise „istorice” ale Transilvaniei, Românii trebuiau să fie mulțumiți în *egalitatea inexistenței naționale. Eroare profundă!*”¹⁰³). Românii erau într’adevăr adânc nemulțumiți de nereușita la Viena a strălucitului lor reprezentant, Episcopul Andrei Șaguna. Căci în revoluție ei nu luptaseră numai pentru dispariția conceptului feudal de „națiuni privilegiate” și pentru desființarea iobăgiei, ci și pentru „recunoașterea legală” a dreptului lor la existența națională. Ori aceasta nu le-a fost recunoscut în perioada „absolutismului” vienez, impregnat de spiritul — ostil ideii de „naționalitate” — al Sfintei Alianțe, care supravețuia încă, dislocării acelei instituții post-napoleoniene.

Iar dacă — după încercări de revenire la viața constituțională, ca urmare a Diplomei imperiale din 20 Octombrie 1860, care acorda provinciilor istorice ale Monarhiei, autonomia legislativă fără atributele suveranității și institua în acelaș timp un Parlament central, de asupra Dietelor provinciale, — s’a putut ajunge în Dieta de la Sibiu din 1863, la „Legea transilvană pentru egala îndreptățire a Națiunii române” (din 26 Octombrie 1863)¹⁰⁴), o nouă atingere a sentimentului național al Românilor, o aducea nu peste mult timp, acel act cunoscut sub numele de „Dualismul din 1867”. Act ce institua regimul unei „Uniuni reale” ca formă de Stat compus, între Austria și Ungaria. Desigur, „noua monar-

¹⁰³) I. Moga. Op. cit. pag. 403.

¹⁰⁴) Care proclamă că „Națiunea română, religiunea greco-catolică ca atare și religiunea greco-orientală se recunosc prin lege întru înțelesul Constituțiunii transilvane, în tocmai ca și celelalte trei națiuni și patru confesiuni recunoscute ale Transilvaniei, (& I); și decretează ca urmare, că „Toate legile Țării, care stau în contradicere cu determinațiunile legii acesteia, sunt desființate și fără putere de lege” (& 6). (După textul original român, publicat în: E. Brote. Op. cit. Anexe. pag. 84—85).

hie dualistă a fost cea mai anormală și mai fatală dintre toate soluțiile ce se puteau găsi, pentru că ea însemna de fapt, începutul sfârșitului existenței de Stat¹⁰⁵. Căci prin noul regim, interpretat ca o „nouă Constituție prin care independența maghiară scăpa în sfârșit de atacurile ce o puneau fără încetare, în pericol” (M. Horvath), se aducea un nou impuls Ungurilor, întru realizarea idealului lor, „ideea Statului național maghiar”. În schimb, naționalitățile din lotul ungar — în special Românii din Transilvania — înregistrau o nouă desiluzie, în străduințele și năzuințele lor. Anexiunea Transilvaniei la Ungaria devenea un fapt implinit. Iar faimoasa „Lege a naționalităților” din 1868, — privită de istoriografia și dreptul public maghiar, ca „un model neegalat la acea epocă” (Homan-Szekfü) — era departe de a-i mulțumi. Căci acea lege era concepută ca un instrument propagandistic pentru streinătate, dar precum evenimentele următoare au arătat-o, era lipsită de aplicațiune practică¹⁰⁶). S’a putut spune cu drept cuvânt, ca urmare, că „este singurul caz în istoria omenirii, când o Adunare legislativă nu desființează o lege, ci îi oprește numai aplicarea, spre a putea astfel mai ușor, să arunce praf în ochii streinătății¹⁰⁷). De fapt, prin atitudinea sa constantă față de problema naționalităților, prin inaugurarea unei metodice politici de maghiarizare, prin restrângerea autonomiei bisericii române și sistematica restrângere a statutului școlilor confesionale, guvernul maghiar arăta în mod explicit, că — astfel cum o caracteriza Aurel C. Popovici, — legea naționalităților nu era decât „o parodie¹⁰⁸). Astfel, de la 1867 încoace, nu conservarea „specificului național” a preocupat pe guvernanții maghiari, ci dispariția cât mai rapidă a caracteristicilor etnice ale naționalităților, în scopul confundării lor în „minoritara” națiune maghiară, dominantă totuși în spiritul Dualismului.

* * *

Care a fost poziția elementului românesc din Transilvania și cum

¹⁰⁵) C. Sassu. Op. cit. pag. 144—145.

¹⁰⁶) Pentru critica acestei legi, neaplicată în fapt, vezi documentatul studiu din epoca următoare elaborării ei: Dr. L. Gumplovitz. Das Recht der Nationalitäten und Sprachen in Osterreich-ungarn. Innsbruck 1879.

¹⁰⁷) N. Dașcovici. Principiul Naționalităților și Societatea Națiunilor. București. 1923. pag. 45.

¹⁰⁸) O sugestivă prezentare a dispozițiilor ei, în: Vasile M. Theodorescu. Transilvania sub Maghiari și Români. București 1941. pag. 49 și urm.

a reacționat el, în prezența acestei situații noi, cu atât mai neașteptată față de sacrificiile aduse în anii revoluționari 1848—49? Reacțiunea s'a înregistrat de această dată, — *juridicește* având însă acelaș efect de *întrerupere* a prescripției, prin exprimarea aceleiași stări de adâncă nemulțumire, — prin *adoptarea politice de pasivitate* față de regimul politic maghiar. Proclamată în Adunarea dela Miercurea, din 7—8 Martie 1869, ea însemna reafirmarea programului autonomiei Transilvaniei, — în complexul statal al Monarhiei dualiste —, refuzul recunoașterii noii formule „dualiste“, și deciziunea înaintării unui Memorandum, cuprinzător al revendicărilor națiunii române și explicator al atitudinii adoptate, către Impăratul dela Viena. Însemna deopotrivă, ruperea raporturilor cu Guvernul și Parlamentul ungar, spre a se împiedeca lucrările Puterii legiuitoare. A fost aceasta teza națională, adoptată — după desbateri și prealabile frământări, — de marea majoritate a Românilor ardeleni. Dela ea au deviat atunci, numai Românii din Banat și părțile ungurene, care optaseră — în Conferința dela Timișoara (din 20 Ianuarie 1869) — pentru continuarea luptei, în sânul Parlamentului ungar. Această atitudine politică s'a găsit complectată, prin consolidarea organizării interne bisericești și a celei culturale, ca și prin fondarea unui instrument de luptă politică, pus în slujba revendicărilor naționale, „Partidul național român“, ale cărui baze au fost trasate în Conferința dela Sibiu, din 12—14 Maiu 1881¹⁰⁹).

Dar un moment caracteristic, cu deosebire important pentru această epocă, *de condamnare a politicei guvernului maghiar de sub regimul Dualismului*, îl reprezintă „Memorandum”-ul¹¹⁰) din 1892, prezentat Impăratului la Viena, în urma hotărârii Conferinței naționale dela Sibiu. Având oarecare filiațiune cu atitudinea fixată prin „Tribuna“ dela Sibiu, — apărută încă din 1884 —, Memorandum-ul dădea nouă expresiune nedreptăților pe care comunitatea națională românească le suporta din partea guvernului maghiar. El prezenta prin argumentare istorică și juridică dreptatea cauzei naționale, și afirma cu hotărâre convingerea, că prin intervenția Impăratului, drepturile naționale vor pu-

¹⁰⁹) Pentru texte: Hotărârile Conferinței naționale de la Sibiu, din 14 Mai 1881, și Programul din 1881 al „Partidului național român din Transilvania și Ungaria”, vezi: *E. Brote*. Op. cit. Anexe. pag. 106, 208 și urm.

¹¹⁰) Textul în: *E. Brote*. Anexe. pag. 206, 208 și urm.

tea lua ființă legală. Memorandum-ul prezenta deopotrivă, teza românească față de anexiunea Transilvaniei la Ungaria, ridicând nou protest împotriva acestui act: „Unirea și inaugurarea ei prin art. de lege 43: 1868, sunt desconsiderarea fățișă a tuturor drepturilor poporului român, ca element *care compune în absolută majoritate* vechea Transilvanie, precum și a tuturor legilor fundamentale care asigurază autonomia acestui Principat. Sunt *înlăturarea totală a elementului român*, și o nedreptate atât din punctul de vedere legislativ și juridic, cât și din cel politic”, accentua cu hotărâre, Memorandum-ul. Dar departe de a duce la un rezultat pozitiv, la injoncțiunea guvernului din Budapesta. Delegația Românilor nu a fost primită de Împărat, iar Memorandum-ul a fost înaintat, necitit, guvernului ungar. Acesta la rândul său, a înțeles să deschidă faimosul „Proces al Memorandum”-ului, împotriva D-rului Ion Rațiu și a membrilor Comitetului Național român. Judecat la Cluj în Maiu 1894, Procesul Memorandum-ului a fost procesul, nu numai a fruntașilor incriminați, ci a întregii națiuni române din Transilvania. „Ceea ce se discută aci, — declara Dr. Ion Rațiu, — este însăși existența poporului român. Dar existența unui popor nu se discută, ea se afirmă...”. Condamnările atunci pronunțate, fără temei juridic, — căci nici unul dintre capetele de acuzare aduse prin Memorandum guvernului maghiar nu putuse fi infirmat, — se ridicau la 38 de ani și 10 luni închisoare de Stat. Cu drept cuvânt s’a putut spune, ca urmare, că procesul Memorandum-ului rămâne în lumina istoriei și a dreptului public, ... ca una dintre cele mai grave erori politice, de care un guvern s’a făcut vreodată vinovat, față de reputația Țării sale”¹¹¹). El rămâne într’adevăr ca un moment plin de semnificație juridică și politică, în problema raporturilor de drept public dintre Statul maghiar, — caracterizat prin politica sa de desnaționalizare a naționalităților, — și națiunea română din Transilvania. Prin răsunetul avut în Europa, prin manifestările multiple și variate la care a dat loc în Țară și în streinătate, el a făcut ca „Chestiunea română” din Transilvania, să devină o chestiune de interes și preocupare europeană¹¹²), a cărei echitabilă reglementare nu putea să mai întâr-

¹¹¹) G. Moroianu. Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l’Opinion européenne. Paris 1933. pag. 140.

¹¹²) Pentru amănunte, vezi: G. Moroianu. Op. cit. pag. 140 și urm.

zie mult. Iar prin unanimitatea de reacțiune a națiunii române din Transilvania, Memorandum-ul — al cărui text devenise cunoscut în întreaga Europă, — și procesul său, apar ca o pagină elocventă a acelu „plebiscit de toate zilele” (H. Hauser), pe care-l exprima comunitatea nu numai de origine, dar și de atitudine și de năzuințe, a națiunii române. Se arăta astfel calea, pe linia căreia urma să-și găsească rezolvare, „Chestiunea română” din Transilvania.

* * *

Se desprinde astfel dealungul timpului, un întreg ciclu de *mișcări revoluționare* și de *manifestări protestatare* ale națiunii române din Transilvania, împotriva regimului maghiar, privit după epoci, ca element suprapus de infiltrație, sau ca Stat. Aceste repetate mișcări revoluționare și manifestări protestatare trebuiesc cu drept cuvânt interpretate, — în lumina dreptului ginților, — ca tot atâtea momente de *întrerupere a prescripției*, înfirmându-se astfel în cazul Transilvaniei, teza maghiară și a acelor autori, tot mai puțin numeroși de altfel, ce văd în *prescripția achizitivă*, un mod legitim de dobândire a „suveranității teritoriale”. Prin aceasta însă, cade încă un argument — de natură *juridică* acesta, — la care credea a se referi doctrina maghiară, odinioară în epoca elaborării tratatului de la Trianon, ca și ulterior, în acțiunea revizionistă îndreptată în contra clauzelor teritoriale ale acelu tratat.

În lumina acestor constatări însă, cu deosebire precară apare argumentarea, că „... chiar în ipoteza că popoarele Ungariei ar fi fost oprimate, pare puțin probabil ca numai în Octombrie și Noembrie 1918, ele să fi ridicat vocea împotriva stăpânilor lor, și nu mai înainte, în timpul războiului de ex., în care — precum s'a zis, — ele ar fi fost mănate împotriva voinței lor, și în contra intereselor lor manifeste”¹¹³). Socotim într'adevăr, în prezența constatărilor făcute, că nu s'ar putea ignora, că ele „au ridicat vocea împotriva stăpânilor lor” — spre a ne referi la formula întrebuințată de publicistul maghiar — în repetate împrejurări, adese ori prin mijloace sângeroase. Atmosfera generală a timpului nu a îngăduit însă ca această *voce protestatară* a naționalităților, — a Românilor ardeleni în speță, — să fie auzită, și să

¹¹³) *Antal Ullein*. Op. cit. pag. 67.

ducă la atât de mult aşteptatele urmări, în ordinea politico-teritorială. A se bate monedă din acele câteva declaraţii ocazionale de adeziune la regimul maghiar, smulse unor fruntaşi români — în decursul războiului din 1914—18¹¹⁴), — prin mijloace dintre cele mai reprobabile, prin ameninţări îndreptate împotriva lor şi a întregii Comunităţi naţionale româneşti, înseamnă ignorare a realităţilor şi încercare de inducere în eroare, a necunoscătorilor acestor realităţi.

Aceste *realităţi* s'au întors împotriva regimului maghiar, când în anul 1918, — anterior adică semnării Tratatului de la Trianon, din 4 Iunie 1920 — naţiunea română conştientă de *prioritatea, continuitatea şi majoritatea* sa în spaţiul teritorial al Transilvaniei, a înţeles să invoce beneficiul *principiului naţional*, nouă idee călăuzitoare în materie de repartiţii teritoriale, şi a corolarului său juridic, *dreptul de auto-determinare* a popoarelor¹¹⁵). *Voinţa colectivă* a Românilor din Transilvania, manifestându-se în acel adevărat *plebiscit spontan*, — precum a fost Adunarea Naţională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918¹¹⁶), a înscris atunci „sentinţă dreaptă într'un îndelungat proces istoric” (N. Iorga), hotărând în impresionantă unanimitate, integrarea politico-teritorială a Transilvaniei, în cadrele Statului român.

* * *

Este firesc astfel, ca pentru întreaga naţiune română — de dincoace şi de dincolo de Carpaţi, — ideea de reconstrucţie a Comunităţii europene, după acest al doilea războiu mondial, să apară ca organic legată de soluţionarea definitivă şi integrală a „Problemei Transilvaniei”. Căci în timp ce fără titlu de drept,

114) Vezi: *Antal Ullein*. Op. cit. pag. 68 şi urm.

115) Pentru documentarea problemei, vezi: *M. Antonescu*. La Vie internationale de la Roumanie. (In: La Vie juridique des Peuples. Roumanie. Paris 1933. De asemeni studiul nostru: Le Principe des Nationalités et les Traités de Paix de 1919—20. (Ediţie Premiata de Academia Română şi de Ziarul „Universul”). Bucurest 1937. pag. 200 şi urm.).

116) Vezi şi articolul nostru: Semnificaţia juridico-istorică a Actului de la Alba-Iulia. (In: Transilvania. a. 1942. No. 12 (Decembrie) pag. 949 şi urm. Pentru natura juridică a Adunării dela Alba-Iulia, vezi şi: *Titu Onişor*. Alba-Iulia în lumina tehnicii juridice. (In „Revista de Drept Public” a. 1935. pag. 281—297).

s'a instaurat stăpânirea maghiară de odinioară în Transilvania, tot ce este argument de drept internațional pledează pentru reglementarea „Problemei Transilvaniei”, pe linia conceptului de „Transilvanie românească”. Această soluție, și unica, menită să închidă definitiv un proces îndelungat în timp, — sub semnul „dreptului” și a „dreptății” ce se cuvine națiunilor, — este și singura în concordanță cu datele „criteriului etnic”. Ale acestui principiu adică, ce îngăduie comunităților naționale să-și dea organizația statală, în cadrele unui spațiu teritorial locuit în majoritate, de membrii aparținători respectivei comunității. De la această formulă, — și ca unică recunoaștere a străduințelor naționale purtate dealungul veacurilor, și a jertfelor aduse în serviciul misiunii sale „europene”, — așteaptă națiunea română desăvârșirea „dreptății românești”. A acestei „dreptăți”, în slujba căreia au stat, — alături de generația de astăzi, — întregi generații de înaintași. Pe această cale numai, — s'ar ajunge și pentru națiunea română, la concordanța între „frontierele politice” și „frontierele etnice”, în spațiul carpatic. Și această concordanță apare ca progresivă formulă, menită să imprime dăinuire și propășire, unei viitoare ordini internaționale.

DE ACELAȘ AUTOR:

1. Contribuțiuni la cunoașterea Societății Națiunilor. (Premiată de Academia Română). București 1927.
2. Desvoltarea contemporană a Dreptului Internațional și tendințele actuale. București 1928.
3. Principiul Naționalităților în Dreptul Internațional Public. (Extras din „Analele Academiei Române”). București 1929.
4. Pactul Briand-Kellogg. Oradea 1929.
5. Protecțiunea Minorităților sub regimul Societății Națiunilor. (Premiată de Academia Română). Oradea 1930.
6. La procédure en matière de Minorités devant la Société des Nations. Craiova 1931.
7. Tratatul dela Lateran și Statutul Internațional al Papalității. Oradea 1931.
8. Dreptul Statului de a declara războiu. București 1933.
9. Securitatea Internațională. (Ed. „Curierul Judiciar”). București 1933.
10. Determinarea Agresorului. (Extras din „Pandectele Române”) București 1934.
11. Le Problème des limitations du droit de beligerance. (Extras din „Revista de Drept Public”) Bucarest 1934.
12. Problema Păcii și Organizarea ei juridică. Cluj 1934.
13. Tratatul dela Trianon și Acțiunea Revizionistă (Ediția III-a). Oradea 1934.
14. Le Droit de Guerre et le Pacte de la Société des Nations. (In „Revue de Droit international”. Genève 1934. No. 1).
15. Elementele politice și juridice ale Problemei Dezarmării. Timișoara 1934.
16. Beiträge zur Kenntnis der Theorie und Praxis des völkerrechtlichen Plebiszits. Genève 1934.
17. Plebiscitul Internațional (In Tratatetele de Pace din 1919/20 și sub Regimul Soc. Naț.). București 1934.
18. La Lettre Millerand (6 Mai 1920) et la valabilité juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon. (Extras din „Revue de Transylvanie”) Bucarest 1934.
19. Egalité ou Hierarchie Internationale? Genève 1935.
20. Raymond Poincaré și Louis Barthou, constructori ai noului ordini internaționale. Cluj 1935.
21. Stat Național și Revizionism sub regimul Societății Națiunilor. Cluj 1935.

22. Moyens d'assurer le progrès du Droit et le respect de la Justice, en dehors de la guerre. Genève 1935. (Unele părți în: „La Sécurité Collective”. — Conférence Permanente de Hautes Études Internationales. Paris 1936. pag. 255 și urm.).
23. Problema integrării noului Drept Internațional în Constituțiile Naționale. București 1935.
24. Concepția franceză asupra Societății Națiunilor în 1919 și astăzi. Cluj 1936.
25. Contribuțiuni la o reconstrucție a Dreptului Minorităților. București 1936.
26. Rapports entre le Droit International et le Droit Interne, à la lumière du principe de l'unité du Droit Public. (In „Mélanges Negulesco”) Bucarest 1936.
27. Fenomenul războiului în lumina angajamentelor internaționale. București 1936.
28. Fenomenul „Unirii” în lumina dezvoltării principiului național la Români. București 1937.
29. Problema ilegitimității denunțării unilaterale a Tratatelor internaționale. București 1937.
30. Le Principe des Nationalités et les Traités de Paix de 1919—1920. (Premiată de Academia Română și de ziarul Universul). Bucarest 1937. (Publicată și în limbile: română, germană și engleză).
32. La Position internationale de la Roumanie. (Etude juridique et diplomatique, de ses engagements internationaux). Bucarest 1938.
33. România în Viața Internațională. (In „Enciclopedia României” Vol. I).
34. Natura juridică a Acordului dela Roma (din 30 Maiu 1932). Un capitol din relațiile diplomatice dintre România și Vatican. Cluj 1939.
35. Contribuțiuni la cunoașterea relațiilor dintre România și Comisiunea Europeană a Dunării, Cluj 1939.
36. L'Aspect international du problème de l'Ukraine. (Extras din „Affaires Danubiennes”) Bucarest 1939.
37. L'Enseignement du Droit International, par rapport à l'étude des relations internationales. (Extras din „Revue de Droit International”) Genève 1940.
38. Prerogativele „Capului Statului” în domeniul internațional. (In lumina Constituției din 27 Februarie 1938). Iași 1940.
39. Tratat de Drept Internațional Public. Vol. I. (Premiat de Academia Română). Cluj 1940.
40. Contribuțiuni la Teoria și Practica Frontierei. Sibiu 1941.
41. La Réconstruction du Droit des minorités à la lumière de la Doctrine juridique national-socialiste. (Extrait de la Revue „Affaires Danubiennes” No. 3—4). Bucarest 1941.
42. Procesul juridico-diplomatic al formațiunii Statelor. Sibiu 1942.
43. Contribuțiuni juridico-diplomatice la „Problema Europei”. (Din „Buletinul Academiei de Științe Morale și Politice”, pe anul 1941—1942). București 1943.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBL. CENTR. UNIV. CLUJ
BAL 6732.19.76

BCU Cluj / Central University Library Cluj

